

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος

Έδρα: Ξηροκάμπι Φάριδος, Λακωνία

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θεοφ. Καλκάνης, Θεοδ. Στ. Κατσουλάκος,
Παναγ. Ηλ. Κομνηνός

Επιμελητής έκδοσης: Σταύρ. Θεοδ. Κατσουλάκος,
Συρακουσών 101, Λαμπρινή, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Ταμίας: Ιωάννης Παν. Κονίδης, Ξηροκάμπι, τηλ.: 27310 35029

Ηλεκτρονική επεξεργασία: ευγενική προσφορά των μεταπτυχιακών φοιτητών
του Εργαστηρίου Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος
του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ετήσια συνδρομή: εσωτερικού 5€, εξωτερικού 25 \$ Η.Π.Α.

Περιεχόμενα: Σελ.

<i>Κωνσταντίνου Ρωμαίου, Εργασία εν Σπάρτη</i>	3
<i>Δημητρίου Κ. Γιαννακοπούλου, Οι περιηγήσεις του Ιταλού Ciriaco de Pizzicoli στην Υστεροβυζαντινή Λακωνική</i>	11
<i>Παναγιώτη Ηλ. Κομνηνού, «Ευαγές ή, το ανελείν» ή τρομοκρατία;</i>	15
<i>Στράτη Αλεξ. Σολωμού, Ελαιομανία</i>	17
<i>Θεοδώρου Στ. Κατσουλάκου, Η Παναγιώτα και ο Ηγούμενος</i>	20
<i>Ευγενίας Ιων. Κονίδη, Ο γάμος στα μέσα του προηγούμενου αιώνα</i>	23
<i>Αυτοί που φεύγουν - Δημήτριος Ν. Κουμουστιώτης</i>	27
<i>Σταυρούλας Δ. Ορφανάκου, Κωνσταντίνος Γεωργ. Λαμπράκος</i>	28
<i>Ιωάννας Εξαρχάκου-Ρηγάκου, Λαϊκή παράδοση</i>	29
<i>Χρήστου Α. Καπετανάκου, Γράμμα από την Αμερική</i>	30
<i>Τάσου Δ. Βολτή, «Από ένα ημερολόγιο»</i>	32
<i>Παναγιώτη Γ. Μανδραπήλια, Πεζοί ρυθμοί, Για το ΝΑΙΡΩ</i>	32
<i>Β.Η.Χ. + Η.Γ.Μ., Της Αγοράς</i>	34
<i>Α.Χ., Στο αγαπημένο μου παιδί</i>	34
<i>Συνδρομές</i>	34
<i>Τα νέα μας</i>	35

Σχόλιο:

Πάντως, εμείς δεν αισθανόμαστε την εφημεριδούλα μας «επαρχιακό τύπο» ...

Εξώφυλλο:

«*Εικόνες που φεύγουν το λιομάζωμα που συνεχίζεται...*».

Σπαράγματα μνήμης του Γεωργ. Θεοφ. Καλκάνη από το λιομάζωμα, πριν χρόνια, στις
σποράδες ελίτσες της κυρα-Λιούς και του μπαρμπα-Λιά, στο Βαγενόρεμα.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΣΠΑΡΤΗΙ

Διαμένων ἐν Σπάρτῃ, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1908 ὡς ἔφορος τοῦ Μουσείου καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν Ἀρχαιοτήτων, ἐγκαταστάθεις ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἠδυνήθην μετὰ προτιγηθεῖσαν ἔρευναν ἐν τῇ πόλει καὶ περιήγησιν εἰς τινὰ τῶν περιχώρων νὰ κομίσω εἰς τὸ Μουσεῖον, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ παρελθόντος ἔτους, περὶ τοὺς 20 διαφόρους ἀρχαίους λίθους. Ἐκ τούτων, μετακομισθέντων δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, θὰ περιγράψω τοὺς κυριωτέρους καί, ἐπειδὴ τινες τῶν λίθων συνδέονται πρὸς τοπογραφικὰ ζητήματα, θὰ διαλάβω καὶ περὶ αὐτῶν συντόμως.

Ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἐκ τῆς πόλεως αὐτῆς ἀξιὸν μνείας εἶναι τὸ πρὸ τῆς αὐλείου θύρας τοῦ κ. Σασανᾶ εὑρεθὲν ἡμῖν ἀρχαίου δωρικοῦ κιονοκράνου. Τὸ τεμάχιον εἶναι ἐκ τοῦ γνωστοῦ ὑπογλαυκίζοντος μαρμάρου τοῦ Ταυγέτου καὶ δεικνύει κατὰ τὸ ὑποτραχήλιον ἰδιάζουσαν σειρὰν ἀναγλύπτων φύλλων. Φαινόμενον, ὅπερ ἤδη καὶ ἐν Πελοποννήσῳ τείνει νὰ καταστῇ συχρὸν ἐπὶ τῶν δωρικῶν κιονοκράνων τοῦ ἕξ π. Χ. αἰῶνος (πρὸβλ. τὸ τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας, τὸ τοῦ θησαυροῦ τῶν Συρακουσίων αὐτόθι, τὸ τῆς Τίρυνθος καὶ τὸ τῆς Τεγέας).

Ἐκ τῶν Καλυβίων τῆς Σοχᾶς, χωρίου ἀπέχοντος 1 1/2 ὥρ. ΝΔ τῆς Σπάρτης, ἠδυνήθην νὰ συλλέξω πρῶτον μὲν ἀνάγλυφον Ἀρτέμιδος, μετρίας τέχνης καὶ διατηρήσεως, εἶτα δὲ κεφαλὴν λέοντος ἀνάγλυπτον μεσαιωνικῆς τέχνης, ἐνδιαφέρουσαν διὰ τὸν ζωηρὸν σχηματισμὸν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ λέοντος προσεπόρισεν ἡμῖν καὶ ἄλλο κέρ-

* Ο Κωνσταντίνος Ρωμαίος, καθηγητὴς πανεπιστημίου καὶ ακαδημαϊκός, ἀπὸ τοὺς πιο σημαντικοὺς ἀρχαιολόγους τῆς χώρας, γεννήθηκε στα Βουρβουρα τῆς Κυνουρίας (1874) καὶ πέθανε στὴν Αθήνα (1966). Επιστρέφοντας στὴν Ελλάδα, ἐπεὶ ἀπὸ λαμπρῆς σπουδῆς στὸ ἐξωτερικὸ, υπηρέτησε ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων στὴ Σπάρτη. Ἀπὸ τὴ θητεία του στὴ θέση αὐτὴ εἶναι καὶ τὸ σχετικὸ δημοσίευμα, ΠΑΕ (1909) 293-300, με ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν περιοχὴ μας.

δος. Διότι ἐπιθυμῶν νὰ ἴδω τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως αὐτῆς ὠδηγήθην ὑπὸ τοῦ τότε κατόχου Χρ. Κορίνη εἰς τὸ πρὸς Β ἄκρον τοῦ χωρίου, ὅπου ἐκτός ἐλαχίστων ἰχνῶν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἀνήκεν ἡ κεφαλὴ, ἐβεβαιώθη περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐκτεταμένου ἀρχαίου στρώματος ἐκ γῆς ἐνιαχοῦ μελαίνης μετὰ πηλίνων καὶ μολυβδίνων ἀφιερωμάτων. Πολλὰ ἐκ τούτων ἐξώρυκτον ἐκάστοτε ἐκ περιεργίας τὰ παιδάρια τοῦ χωρίου. Ἄλλ' ἦτο συγχρόνως φανερόν, ὅτι τὸ ἀρχαῖον στρώμα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἱερόν ἠδύνατο νὰ ἀνήκη εἰμὴ εἰς τὸ περίφημον Λακωνικὸν ἱερόν, τὸ Ἐλευσίνιον. Διότι ἡ μὲν κατὰ τὸ 1902 εὗρεσις ὑπὸ τοῦ Prott ἐντός τοῦ χωρίου ἐπιγραφῶν ἀναθηματικῶν εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Κόρην, ἐγκεχαρμημένων ἐπὶ ὀγκωδῶν καὶ δυσμετακομίστων μαρμάρων, ἔδειξεν ὅτι ἐντός τοῦ χωρίου ἡ πλησίον που ἔδει νὰ ὑπῆρχε τὸ ἱερόν, ἡ δὲ κατὰ τὸ 1905 διενεργηθεῖσα ἀνασκαφὴ τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπεβεβαίωσε μὲν τὴν γνώμην τοῦ Prott ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἔδειξεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνασκαπτομένῳ τόπῳ, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν μόνον τὰ θεμέλια μεγάλης βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, ἀδύνατον ἦτο νὰ εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ Ἐλευσίνιον, διότι ἀρχαῖοι τοῖχοι ἢ ἀφιερῶματα οὐδαμοῦ ἐφάνησαν¹⁾. Εἰς ταῦτα ἐὰν προστεθῆ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλοχοῦ ἐντός τοῦ χωρίου ἡ πλησίον καὶ πέριξ αὐτοῦ φαίνονται σημεῖα ἀρχαίου ἱεροῦ, φαίνεναί βέβαιον ὅτι ἐν τῷ τόπῳ τῆς εὐρέσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ λέοντος, περὶ τὰ 300 μ. βορείως τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἔχομεν τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ Ἐλευσινίου.

Ἐκ τῶν Καλυβίων ὀρμηθεῖς, ἀνῆλθον εἰς τὸ ἕτερον

1) Ἐπε ΑΜ, 1904, 8, περὶ δὲ τῆς ἀνασκαφῆς ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ τοῦ 1905, 152 κ. ε.

τῶν δύο ὑπερχειμένων βουνῶν, τὸ νοτιώτερον, ὅπερ σήμερον καλεῖται Πλατυβούνι. Ἀόριστοι ἀναμνήσεις τοῦ αὐτοῦ Κορίνθι, *περὶ γραμμάτων* με εἴλκυσαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἄλλ' ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς οὐδαμοῦ φανείσης ἐσημειώθη ἢ ὑπαρξῆς μεγάλως ἐκτεταμένου λατομείου μαρμάρων. Ὅτι τὸ λατομεῖον ἦτο ἀρχαῖον, ἐδείχθη ἐκ δύο ἐγκαταλελειμμένων μαρμάρων, οὐχὶ ἐντελῶς εἰργασμένων, ἐξ ὧν τὸ ἕτερον ἀπετέλει τὸ γωνιῶδες ἄκρον ἀετώματος. Ἐκτὸς τούτου ἐγένετο δυνατόν καὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν νὰ ἀνεύρωμεν, δι' ἧς ἀπὸ τοῦ μεγάλου ὕψους τοῦ λατομείου μετέφερον εἰς τὴν πεδιάδα τὰ μάρμαρα. Ἐλαξεύθη αὕτη πολλαχοῦ ἐν τῷ βράχῳ, δεικνύει παραδόξως αὐλακας διαφόρου πλάτους, κλίσιν ἔχει τοσοῦτον μεγάλην, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἢ διὰ ζώων μεταφορά, διευθύνεται δὲ πρὸς Ν καταλήγουσα εἰς τὴν πεδιάδα μικρὸν βορείως τοῦ χωρίου τῶν Ἀνωγειῶν. Τὸ Πλατυβούνι, κατὰ τὴν ἱκανῶς στριζομένην γνώμην τοῦ Prott ¹⁾, καθ' ἣν τὸ ἀμέσως ὑπὲρ τὰ Καλύβια ὑψούμενον βουνὸν εἶναι τὸ Ταλετόν καὶ οὐχὶ ἡ μακρὰν τοῦ Ἐλευσινίου καὶ δυσπρόσιτος κορυφὴ τοῦ Ἁγ. Ἡλία, πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενος *Εὐόρας*. Τὸ ἐπ' αὐτοῦ πρώτην φοράν παρατηρηθὲν λατομεῖον εἶναι ἄξιον μείζονος προσοχῆς καὶ ἐρεύνης, διότι εἶναι τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου βεβαιωθὲν ἀρχαῖον λατομεῖον μαρμάρου.

Ἡμίσειαν ὥραν Β τῶν Καλυβίων πρὸς τὴν Σπάρτην, ὅπου τὸ ἐκκλησιδῖον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ῥιγανᾶ, ἡ βλάστησις καθίσταται ἀποτόμως ἄφθονος καὶ ὁ ἐφ' ὕψηλοῦ ἰστάμενος βλέπει ὡσεὶ ταινίαν πρασίνην ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ ὄρους καὶ διευθυνομένην κατὰ τὸ Ἄμυκλαῖον πρὸς τὸν Εὐρώταν. Αἷτια τοῦ ωραίου θεάματος εἰ-

1) Ἴδε ΑΜ, 1904, 10.

ναι αἱ πολυάριθμοι ἐκεῖ πηγαί, μάλιστα δὲ τὸ ὑπὸ τὸ ἐκκλησιδίον ἐξορμῶν μέγα κεφαλᾶρι. Δικαίως διὰ ταῦτα καὶ συμφώνως πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ Παιουσανίου ἐτοποθετήθη πρὸ πολλοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐν τῇ Ἰλιάδι μνημονευομένη πόλις τῶν Βρυσεῶν.

Φανερὰ εἶναι τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαιότητος ἐπὶ ἰκανῶς μεγάλῃς ἐκτάσεως παρὰ τὸν Ἄγ. Ἰωάννην, διάφορα δὲ ἀρχαῖα ἤχθησαν ἐντεῦθεν εἰς φῶς καὶ ἢ μετηνέχθησαν ἀλλὰ χροῦ ἢ ἐνετειχίσθησαν εἰς τὰ πλησίον χωρία Σινάμπεη καὶ Γούναρη. Εἰς Σπάρτην ἠδυνήθη νὰ μετακομίσω τὰ ἐξῆς ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον γυναικὸς, ἀδήλου ὀνόματος καὶ τραχείας κοινῆς ἐργασίας, κείμενον ἐν τῷ κατωγείῳ οἰκίσκου παρὰ τὸ ἐκκλησιδίον, τεμάχιον σαρκοφάγου μετὰ παραστάσεως βακχικοῦ θιάσου καὶ μαρμάρινον δωρικὸν κιονόκρανον μετὰ πεπλατυσμένου ἀρχαίκοῦ ἐχίνου.

Μεγάλως ἐπεθύμουν κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν πέριξ τόπων καὶ τοίχων τῶν ἀγρῶν νὰ εὑρισκόν ἔστω καὶ μικρὸν τεμάχιον ἀναγλύφου ὁμοίου πρὸς τὰ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Σκλαβοχωρίου προσελθόντα, ἀνακείμενα δὲ πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσεῖῳ, ἀνάγλυφα μετὰ τῶν ὀνομάτων τῆς ἱερείας Ἀγῆτας καὶ τῆς ὑποστατρίσας Ἀνθούσας. Διότι διὰ τοιοῦτου τινὸς εὐρήματος θὰ ἐβεβαιούτο ἢ μετ' ἰσχυρῶν λόγων ἐξενεχθεῖσα πρὸ πολλοῦ γνώμη ¹⁾, ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μετὰ τῶν ἀπεικονίσεων ἀντικειμένων τοῦ γυναικείου καλλωπισμοῦ περιβαλλομένων διὰ στεφάνων διονυσιακῶν ἦσαν ἀφιερῶματα ἱερειῶν τοῦ Διονύσου, εἰς οὓ τὸν ἐν Βρυσεαῖς ναὸν μόνον γυναῖκες ἠδύναντο νὰ φοιτῶσιν.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἢ ἐν Βρυσεαῖς ἔρευνα ἀπέτυχε. Ἀλλὰ

1) Ἴδε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ λόρδου Aberdeen παρὰ Walpole, Memoirs. σελ. 452. Εἰκόνας τῶν ἀναγλύφων ἴδε ἐπίσης αὐτόθι.

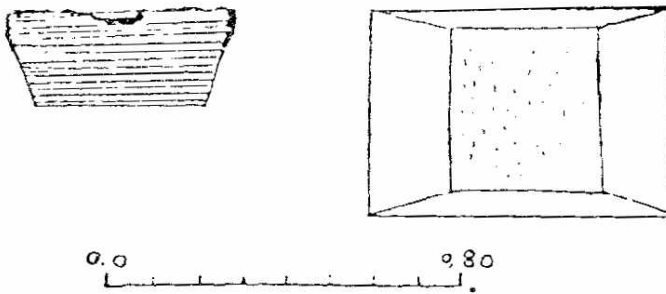
παραδόξως μετά τινος ἡμέρας εὑρισκον τὸ ἐπιζητούμενον ἀνάγλυφον ἐντετειχισμένον ἐν τῇ 2 ὥρας πρὸς Ν ἀπειχούσῃ μονῇ τῇ ἐπιλεγομένῃ τοῦ Κούμπάρη. Ἡ μονὴ μικρὰ οὖσα καὶ ἀποτελοῦσα νῦν μετόχιον τῆς μονῆς Γόλας ἔχει ἰδρυθῆ ὀπισθεν βουνοῦ τοῦ Ταυγέτου, ἐκ τῶν τῆς πρώτης σειρᾶς, καὶ διὰ ταῦτα πρυμνέει ἀόρατος εἰς τὸν κάτωθεν διερχόμενον τὴν πεδιάδα. Ἡ Παλαιοπαναγιά, μὴ ἀπαντῶσα ἐν τοῖς χάρταις, εἶναι τὸ ἐγγύτερον χωρίον, ἀπέχον $\frac{1}{2}$ περίπου τῆς μονῆς καὶ ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἀνωγειῶν πρὸς Β καὶ τοῦ Ἐτροκαμπίου πρὸς Ν.

Ἐκ τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἐκκλησίας ἀπεσπᾶσθη τὸ ἀνάγλυφον καὶ διὰ πολλῶν φροντίδων καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἕξ ἀνδρῶν μετρηέχθη τὸ πρῶτον εἰς Παλαιοπαναγιάν. Μετεκομίσθη εἶτα εὐκόλως δι' ἀμαξίου εἰς Σπάρτην. Ἀναφέρω δὲ ταῦτα, διότι ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἄνευ τῆς φιλοτίμου προθυμίας καὶ τοῦ εὐμηχάνου τοῦ ἀξιαγᾶστου ἡγουμένου Γόλας Ἱεροθέου, ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ καταβιβασθῆ ὁ βαρὺς λίθος εἰς τὴν πεδιάδα διὰ τῆς ὑπαρχούσης δυσκολωτάτης ἀτραποῦ.

Τὸ ἀνάγλυφον, ἐκ μαρμάρου τοῦ Ταυγέτου, ἔχει πάθει βλάβας κατὰ τὰ ἄκρα καί, ὅπερ ὀδυνηρότερον, κατὰ τὸ κέντρον, ὅπου ὁ ἐντὸς τῆς κύλικος βαρβαρικῶς ἐγγχαρχθεὶς σταυρὸς κατέστρεψεν ἐντελῶς τὴν ἐπιγραφὴν ἐκτὸς ἀνωφελῶν ἰχνῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ τὰ ἀπεικονιζόμενα εἶναι σαφῆ. Ἐντὸς στεφάνου ἐκ φύλλων κισσοῦ διακρίνομεν ἐν μέσῳ μὲν κύλικα, ἧς ὁ πυθμὴν βεβαθυσμένος, μετὰ δύο λαβῶν, περίξ δὲ ζευγὸς ὑποδημάτων, κάτοπτρον, ἡλακᾶτην μετ' ἀτράκτου, πυξίδα (:) μετὰ λαβῆς, καί τι προσόμοιον πρὸς τὰ ἡμέτερα χαρτοφυλάκια, πρόχουν, περόνας, κτένιον, ἀγγεῖον μετὰ τριπτῆρος, ὄστρεον καὶ τέλος δοχεῖον σχετικὸν πρὸς τὴν ψιμουθίωσιν.

Κατ' οὐδὲν οὕτω διαφέρει τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον τῶν

ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσεῖῳ, οὐδὲ φαίνεται ἐκ τῆς εἰκό-
νος, ὅτι προσθῆται τι νέον. Ἄλλ' εἶναι ἄξιον προσοχῆς
ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ὅπισθεν δεικνύει μέγα πάχος καὶ εἶναι
πρῶτον μὲν καθέτως εἶτα δὲ εἰς λοξὰς ἐπιφανείας κατα-
τετμημένον. Τὸ σχῆμα τοῦ λίθου δεικνύουσι σαφέστερον
τὰ κατωτέρω ἀπλᾶ σχέδια τῆς ἐγχαρσίου τομῆς καὶ τῆς
κάτω ἐπιφανείας.

Εἰκ. 1.

Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ λίθος δὲν ἐτοποθε-
τεῖτο καθέτως ὡς τὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ἀλλ' ὀρι-
ζοντίως. Ἡ δὲ ὀριζοντία αὕτη τοποθέτησις καθίσταται
μάλιστα εὐνόητος, ἐὰν τεθῆ, ὡς τοῦτο καὶ τὸ ὅλον σχῆμα
ὑπαγορεύει, ὅτι ὁ λίθος ἀποτελεῖ κορωνίδα βωμοῦ. Ἀπο-
βαίνει ἐντεῦθεν ἄξιον ἐρεύνης, μήπως καὶ τὰ τοῦ Βρεττ.
Μουσείου διασώζουσί πως ἴχνη ὁμοίας χρήσεως. Διότι
ἐκτὸς τῆς λοιπῆς ὁμοιότητος ἡ κοινὴ ἐπὶ πάντων ἐν τῷ
μέσῳ βεβαθυσμένη κύλιξ ἀνταποκρίνεται μάλιστα εἰς τὴν
συνήθη ἐπὶ βωμῶν κοιλότητα, τὴν χρησιμεύουσαν εἰς ὑπο-
δοχὴν τῶν ὑγρῶν προσφορῶν.

Παλαιότερον τὰ ἐν τῷ Βρεττ. Μουσεῖῳ λακωνικὰ ταῦτα
μνημεῖα ἐθεωροῦντο παράδοξα καὶ ἰδιαζούσης σημασίας.
Μάλιστα ἐκίνησαν μέχρι τῶν ἄκρων τὴν φαντασιοχοπίαν

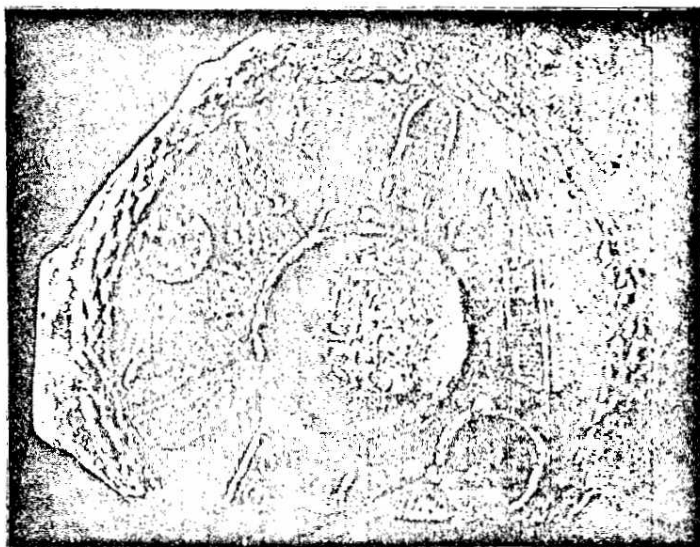
τοῦ πρώτου παρατηρήσαντος αὐτὰ Fourmont¹⁾. Ἄλλ' ἐν τῷ παρόντι ἔχομεν ἄπληθος μνημείων μεθ' ὁμοίων παραστάσεων, ἅπερ πάντα εἶναι ἐπιτάφια. Οὕτως ὁ Noack (ἐν AM, 1894, 313 κ. ε.) κατέλεξε πολλὰς τοιαύτας ἐπιταφίους στήλας ἐκ Φρυγίας καὶ ἄλλων τόπων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος δὲν ἐλλείπουσιν ὅμοια ἐπιτάφια ἐκ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Γυθείου π. χ. ἔχομεν ἀνάγλυφον μετ' εἰκόνων κτενίου καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ἀπεικ. παρὰ Le-Bas, Mon. figurés, Pl. 97, 3, 5). Ὅμοια εἶναι τὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀριθ. 1293, 1158. Ἐπιτάφιον δὲ βωμόν ἐκ Σμύρνης δεικνύοντα παραπλήσια ἀντικείμενα ἐπὶ τῆς προσόψεως δημοσιεύει προσεχῶς ὁ κ. Walter, εἰς οὗ τὴν φιλικὴν εὐμένειαν ὀφείλω τὴν εἰδήσιν. Κατὰ ταῦτα δὲν διστάζω νὰ δεχθῶ, ὅτι καὶ ὁ βωμός, οὗ τὴν κορωνίδα ἔχομεν νῦν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Σπάρτης εἶναι ἐπιτάφιος. Τὸ αὐτὸ θεωρῶ πιθανώτατον καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσεῖῳ ἀνάγλυφα.

Ἐκ Σχλαβοχωρίου εἰσῆχθησαν πρῶτον μὲν ὀρθογώνιος πλάξ μετ' ἀναγλύπτου μεγάλου ἀνθεμίου, ἀποτελοῦσα μετ' ἄλλων ἰδιάζουσαν σειρὰν λακωνικῶν ἐπιταφίων στηλῶν, εἶτα δὲ τεμάχιον σαρκοφάγου μετ' Ἀμαζονομαχίας ἐκ τῆς μάνδρας τοῦ Ἀργίου (περιγραφόμενον ἐν AM, 1877, 409, Νο 238 καὶ μετὰ μικροῦ σχεδίου παρὰ Robert, Sarkophagreliefs, ii, 137, F. 121).

Ἐν τέλει καταλέγομεν τὸ κάλλιστον τεμάχιον ἐκ τῶν εἰς τὸ Μουσεῖον πέρυσι εἰσαχθέντων. Εἶναι μικρὸν μόνον μέρος σαρκοφάγου μετ' Ἀμαζονομαχίας ἀποτειχισθὲν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς Ζερμπίτσης. Τὸ ἀνά-

1). Τόσον φανταστικόν ἦτο τὸ φρονεῖν τοῦ Fourmont γενόμενον σχεδιάγραμμα, ὥστε νὰ ἀπατηθῆ καὶ τὸ πολὺς Caylus (ἐν Recueil, ii, Pl.) καὶ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τῷ ὄντι ἐπρόκειτο περὶ παραστάσεως ἀνθρωποθυσίας.

γλυφον παρατηρήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ross (Reisen, ii, 243), καὶ περιεγράφη ἀκριβέστερον ἀλλὰ μετ' ἀτελεστάτου σχεδίου παρὰ Robert, Sarkophagreliefs, ii, 137, ἀλλ' ὁμως δὲν ἐξετιμήθη δεόντως ὑπὸ τῶν διαφόρων λογίων, διότι ὑψηλὰ ἐντετυγμισμένον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μελετηθῆ. Εἶναι ἐργασίας λεπτοτάτης τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἴσης ἢ μὴ ὑπερτέρας τῆς ἐν Βιέννῃ γνωστῆς σαρκοφάγου. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ καθ' ἑαυτὸ μείζονος λόγου ἀξίον εἶναι τὸ τεμάχιον, πρὸ πάντων δὲ καλῆς ἀπεικόνισης, ἀφ' ἑτέρου δὲ σφόδρα περίεργος εἶναι ἡ ἱστορία τῆς προελεύσεως τῆς ὁμοίας Βιενναίας σαρκοφάγου, περὶ ἧς ὑπάρχει πιθανότης, ὅτι προέρχεται ἐκ Ἀσκωνικῆς, εἶναι σκοπιμώτερον ἐν εὐθετωτέρῳ τόπῳ περὶ τούτων νὰ πραγματευθῶμεν.

Ἀνάγλυφον μνημ. Κούμιαρη.

Οι περιηγήσεις του Ιταλού Ciriaco de Pizzicoli στην υστεροβυζαντινή Λακωνική

Περί τα μέσα του 15^{ου} αιώνα η Πελοπόννησος είναι μία εδαφική έκταση κατανεμημένη στις δυνάμεις του Δεσποτάτου του Μορέως και της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας. Οι Έλληνες Δεσπότες έχουν κατορθώσει να ανακτήσουν από τους Φράγκους το μεγαλύτερο μέρος του εσωτερικού της Πελοποννήσου και τα βορειοδυτικά της παράλια, ενώ οι Βενετοί έχουν περιοριστεί στις νευραλγικές για την οικονομία τους θέσεις της Κορώνης, της Μεθώνης και της Αργοναυπλίας. Ταυτόχρονα η τουρκική πλημμυρίδα εμφανίζεται ολοένα και περισσότερο απειλητική για το σύνολο των χριστιανικών κρατιδίων του ελλαδικού χώρου.

Η Πελοπόννησος όμως αυτή την εποχή δεν αποτελεί μόνο πεδίο ανταγωνιστικής συνύπαρξης, πολιτικής έντασης και πολεμικής εγρήγορσης. Λειτουργεί και ως ο πόλος έλξης πολλών «Δυτικών» που επισκέπτονται την *Αχαια* ή τον *Μορέα*, όπως είναι σ' αυτούς γνωστή, από πολιτικό, οικονομικό και πνευματικό ενδιαφέρον. Η ιταλική χερσόνησος είναι ο κυριότερος χώρος προέλευσής τους. Η γεωγραφική γειτνίαση είχε ευνοήσει πολύπλευρες επαφές των κατοίκων της με τις πελοποννησιακές κτήσεις του βασιλείου της Νεαπόλεως κατά τη μακροχρόνια φραγκοκρατία, ενώ και ο αρχαιολατρικός ζήλος που αναπτύσσεται γοργά στην Ιταλία ως γενέτειρα της Αναγέννησης, ωθεί όλο και περισσότερους Λατίνους να επισκεφτούν την Πελοπόννησο.

Ο Ciriaco de Pizzicoli (ο Κυριακός ο Αγκωνίτης για τους Έλληνες ή ο *εξ Αγκώνος*, όπως αυτοαποκαλείται 1391-1452), αποτελεί την αντιπροσωπευτική περίπτωση Ιταλού εμπόρου και αρχαιολάτρη, που ενδιαφέρεται να γνωρίσει από κοντά τα υλικά κατάλοιπα της ελληνικής αρχαιότητας. Είναι ο πρώτος ξένος περιηγητής ο οποίος επισκέπτεται τον ελλαδικό χώρο με καθαρά αρχαιολογικό, ίσως και κερδοσκοπικό συλλεκτικό ενδιαφέρον. Κατά τη διάρκεια των πολλών ταξιδιών του καταγράφει και απεικονίζει τις διάφορες αρχαιότητες και φροντίζει να δώσει την εικόνα των συγχρόνων του Ελλήνων μέσα από το πρίσμα του ένδοξου ελληνικού παρελθόντος, που αναμφίβολα τον συγκινεί και τον εμπνέει¹.

Πέρα από το αρχαιολογικό της ενδιαφέρον, η περιοχή της Λακωνίας, με το Μυστρά ως διοικητικό, οικονομικό και στρατιωτικό κέντρο του ισχυρού Δεσποτάτου του Μορέως, ήταν αδύνατο να εξαιρεθεί και από τα δύο ταξίδια του Κυριακού στην Πελοπόννησο, στα 1437 και 1447. Οι Δεσπότες Παλαιολόγοι, Θεόδωρος Β' και Κωνσταντίνος, συγκαταλέγονται ανάμεσα στους ηγέτες που φιλοξενούν τον Κυριακό, όπως οι Δεσπότες της Ηπείρου Τοκκο, ο δούκας των Αθηνών Νερίο ΒΑκκιάιολι και ο Σουλτάνος Μωάμεθ ο Β'.

* *Δρ. Ευρωπαϊκής Ιστορίας*

¹ Φ.Γρηγοροβίου, «Ιστορία της πόλεως των Αθηνών κατά τους μέσους αιώνες» μετ. Σπ.Λάμπρου, Βιβλιοθήκη-η Μαραολή, 1904, Β', 00.344-345.

Μοναδική πηγή για τις επισκέψεις του Κυριακού στη Λακωνία αποτελεί το αυτόγραφο έργο του «*Περιγραφή της Πελοποννήσου*»². Οι πληροφορίες που αντλούμε από την περιγραφή της πρώτης επίσκεψης του Κυριακού στην περιοχή της Σπάρτης το Σεπτέμβριο του 1437 είναι μηδαμινές. Ο Κυριακός αφηγείται πως έφτασε στη Λακωνική προερχόμενος από την Ήλιδα και αφού είχε προηγουμένως επισκεφτεί τα Κύθηρα και την επικράτεια των Τοσσο στα Επτάνησα. Ακολουθεί τη διαδρομή μέχρι το κέντρο της Πελοποννήσου, τη σημερινή Μεγαλόπολη.

Περιγράφει την άφιξή του στη Φαλαισία (όπου και οι εκβολές του Αλφειού) και την επικοινωνία του με το Μέμνονα Τοσσο, ο οποίος τον καλοδέχτηκε και του έδωσε συνοδεία, προκειμένου να φτάσει στο κράτος των Παλαιολόγων. Η περιγραφή αυτή είναι αρκετά αποκαλυπτική για την πανίδα μιας περιοχής, η οποία πρέπει να ήταν πολύ πιο δασωμένη απ' ό,τι σήμερα. Ο Κυριακός βεβαιώνει ότι στα θηράματα της ακολουθίας του Λατίνου άρχοντα περιλαμβάνονταν ελάφι, αρκούδα και ψάρια από τα νερά του Αλφειού³, ενώ αργότερα αναφέρει ως θήραμα στις παρυφές του Ταύγετου (Αρκασάνα) ένα αγριογούρουνο⁴.

Ως Δεσπότης του Μυστρά μνημονεύεται ο Θεόδωρος ο Β', ενώ οι γύρω κάτοικοι αναφέρονται ως χωρικοί, που σημαίνει ότι η Σπάρτη των χρόνων του Αγκωνίτη δεν πρέπει να ήταν παρά ένας μικρός οικισμός γύρω από τις παρυφές του Μυστρά, το μοναδικό, και λαμπρό, αστικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής.

Δεν πρέπει ο Αγκωνίτης τότε να προέβη σε εκτεταμένες αρχαιολογικές έρευνες, αλλά απλώς να ήρθε σε γνωριμία με τον τόπο και τους ανθρώπους του. Το βέβαιο είναι ότι ξεναγήθηκε από τον πατέρα του ιστορικού Γεώργιο Χαλκοκονδύλη, μαζί ίσως και με το γιο του Νικόλαο (Λαόνικο, όπως διασώθηκε αναγραμματισμένο το όνομα), για τους οποίους αφήνει να εννοηθεί ότι τον περιποιήθηκαν και τον διευκόλυναν ποικιλότητα. Τότε πρέπει να γνώρισε για πρώτη φορά και τον Πλήθωνα.

Το δεύτερο και πιο αποδοτικό ταξίδι του στη Λακωνία έκανε ο Κυριακός το καλοκαίρι του 1447, όταν το Θεόδωρο Β' είχε ήδη διαδεχθεί στο Δεσποτάτο ο μετέπειτα τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κων/νος ΙΑ'Ο Ξεκίνησε στις 30 Ιουλίου από το Λεοντάρι της Αρκαδίας (*Εχ Λακωνία Λεονταρία*) και, ακολουθώντας την ίδια με την προηγούμενη περιήγησή του διαδρομή, έφτασε στο «*Σπαρτοβούνην (Ταύγετο) Μυσιστράτην τε (Μυστρά)*» μάλλον την 1^η Αυγούστου. Στις 2 του μηνός έχουμε αναλυτική περιγραφή του από τη Σπάρτη για τα αρχαία, που γνώρισε συνοδευόμενος και πάλι από το Γεώργιο Χαλκοκονδύλη και το γιο του⁵. Βλέπει τα ερείπια της αρχαίας πόλης, αγάλματα, θραύσματα κιόνων και σκόρπια αρχιτεκτονικά μέλη ανά τους αγρούς. Μνημονεύει ως καλά διατηρούμενο μνημείο το Γυμναστήριο.

Ο Αγκωνίτης κατά τη δεύτερη αυτή επίσκεψή του αναφέρεται εγκωμιαστικά στον Πλήθωνα. Δείχνει ενθουσιασμένος από τη γνωριμία του με τον Έλληνα φιλόσοφο (η οποία οπωσδήποτε θα ενισχύθηκε από τη συμμετοχή του δεύτερου

² Εκδόθηκε από τον Remigio Sabbatini με τον τίτλο «*Ο εξ Αγκώνος Κυριακός και η αυτόγραφος περιγραφή του της Πελοποννήσου, αποσταλείσα προς τον Αλεονάρδον Μπόττα*» και περιλήφθηκε στο γενικότερο αφιέρωμά του στην 100^η ετηρίδα της Αμβροσιανής Βιβλιοθήκης "Miscellanea Ceriani", Milano 1910, Δ.Γρ.Καμπούρογλου, Οι Χαλκοκονδύλοι, ανατ. Χαρίσης 1996, σσ. 119-120

³ ΚΣιμόπουλου "Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 333-1700 Α", Στάχυ, σ.308, Miller 487"

⁴ Βλ. κατωτέρω.

⁵ Α.Χαλκοκονδύλη "Βυζαντινά Αλωσις», με προλογικά Ν.Νικολούδη, Δημιουργία 1997, σσ.14-15.

στις εργασίες της Συνόδου της Φλωρεντίας το 1439, οπότε συναντήθηκε πάλι με τον Κυριακό σε ιταλικό εδαφος)⁶.

Ο Αγκωνίτης πρέπει να διαχείμασε στην επικράτεια των Παλαιολόγων, αφού στις 4 Φεβρουαρίου του 1448 και από την αυλή του Κων/νου Παλαιολόγου αφιερώνει στο Δεσπότη μία εργασία του για το ρωμαϊκό μηνολόγιο. Προορισμός του Ιταλού περιηγητή μετά τη Λακωνική ήταν τα βενετοκρατούμενα μέρη της Πελοποννήσου, Μεσσηνία και Αργοναυπλία, όπου διέμεινε μέχρι το φθινόπωρο του 1448⁷.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Κυριακός δεν αναφέρει τίποτε για το βιοτικό επίπεδο και τις κοινωνικές συνθήκες των κατοίκων της περιοχής, προφανώς λόγω αδιαφορίας, ίσως δε και απέχθειας για την κατάσταση των συγχρόνων του Λακώνων.

Φτάνει μάλιστα να κατηγορήσει το Δεσπότη Κων/νο Παλαιολόγο σε ένα επίγραμμά του (1447) ως υπεύθυνο της κατάρπτωσης που κατά τη γνώμη του διέρχονται οι απόγονοι των αρχαίων Σπαρτιατών, μια και το Δεσποτάτο με έδρα το Μυστρά το θεωρεί ανάξιο της δόξας της Αρχαίας Σπαρτης⁸.

Από την καθημερινή ζωή των κατοίκων της Λακωνικής επιλέγει να καταγράψει μόνο ένα περιστατικό, επειδή ο πρωταγωνιστής του (αν και λαϊκός τύπος και άσημος χωρικός) θα του θύμιζε τους αρχαίους Σπαρτιάτες, που φυσικά θαύμαζε ως φορείς του πνεύματος της ηθικής αγνότητας και της σωματικής ρώμης. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο χαρακτηρίζεται από τον περιηγητή αρχαιοπρεπώς ως «Σπαρτιάτης».

"... Σήμερα (24 Σεπτεμβρίου 1437), ενώ βαδίζαμε από την πόλη Αρκασάνα⁹ (Αρκασά, προφανώς) για το Μυστρά, βλέπουμε ένα νεαρό Σπαρτιάτη, ψηλόκορμο και πανέμορφο, που τον έλεγαν Γεώργιο Χοιρόδοντα. Λένε γι' αυτόν πως, ενώ κνηγούσε στους λόγγους μ' άλλους, βρέθηκε μπροστά σ' ένα αγριογούρουνο. Και τότε ο νέος μ' ένα πήδημα γατζώθηκε στη ράχη του θηρίου και το σκότωσε χτυπώντας το με το ρωμαλέο του χέρι. Την άλλη φορά σήκωσε με το ένα μπράτσο δύο άνδρες και τους μετέφερε κάμποσο στα αμπέλια.

Και καθώς βρεθήκαμε στην όχθη ενός ποταμού ο νεαρός αυτός Σπαρτιάτης, για να βοηθήσει και να δείξει την καλή του καρδιά, με πήρε κάτω από τη μασχάλη του και με πέρασε αντίκρυ. Καθώς πλησιάζαμε στην πόλη, τον είδαμε να λυγίσει και να κομματιάσει ένα σιδερόραβδο τρία δάχτυλα πάχος..."¹⁰

Κατά τα λοιπά από την περιοχή φαίνεται να προσελκύει την προσοχή του Αγκωνίτη μόνο η ευφορία του εδάφους και ο φυσικός πλούτος της. Κάνει λόγο για τις καλλιέργειες με οπωροφόρα δέντρα, αμπέλια και ελαιόδενδρα στην κοιλάδα του Ευρώτα.¹¹ Δε φαίνεται να τον συγκινεί η αναγέννηση της βυζαντινής τέχνης, όπως αυτή εκδηλώθηκε στο Μυστρά, με σειρά ολόκληρη κοσμικών

⁶ Καμπούρογλου, ό.π., σ.123-124, Miller 489, N.Nicoloudis "Laonikos Chalokondyles. A translation and Commentary of the *Demonstrations of His Stories*", Books I-III, StoD.Basilopoulos, 1996, σ.70.

⁷ Καμπούρογλου, ό.π., σ.123

⁸ "... Τον ημετέραν γενεάν η ανανδρία και ραβδμία μεταβλήθηναί παρεσκεύασαν εις Μυσιθραν υπό Κωνσταντίνον ..." κ.Σιμόπουλου, ό.π., σ.313. Ωστόσο, η εύστοχη επισήμανση του Απ. Βακαλόπουλου ότι η γεωργική ανάπτυξη της εποχής, την οποία εξάλλου προβάλλει και ο Αγκωνίτης (βλ. κατωτέρω), ήταν αποτέλεσμα της επίδρασης στον Κων/νο Παλαιολόγο των μεταρρυθμιστικών ιδεών του Πλήθωνα, αποκαλύπτει την αντιφατικότητα της στάσης του περιηγητή απέναντι στον Έλληνα Δεσπότη (Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Αρχές και διαμόρφωσή του, Α', Θεσσαλονίκη 1974, σ.286).

⁹ Η τοποθεσία ταυτίζεται με την αρχαία Φάριδα.

¹⁰ Σιμόπουλου, ό.π., σσ. 309-310.

¹¹ Βλ. υποσ.7.

κτιρίων, περίτεχνων ναών και παοεκκλησιών.¹² Η στάση αυτή του περιηγητή μπορεί να αποδοθεί και στην προκατάληψή του ως Λατίνου, απέναντι στους ορθόδοξους Έλληνες, πέρα από τον αρχαιολατρικό ζήλο που βαρύνει αυτή την εποχή στους Δυτικούς φιλότεχνους, όπως υποστηρίζει ο Miller¹³.

Από τον Κυριακό τον Αγκωνίτη λοιπόν δεν περιμένουμε συγχρονική περιγραφή και αναλυτική έκθεση της καθημερινής ζωής και του κοινωνικού επιπέδου των κατοίκων της Λακωνικής, ούτε και κάποιες κρίσεις του για την πολιτική κατάσταση στην περιοχή την εποχή που την επισκέφτηκε. Βέβαια τέτοιες πληροφορίες ως προερχόμενες από έναν αυτόπτη και αρκετά παρατηρητικό δυτικό επισκέπτη -όπως πρέπει να ήταν ο Κυριακός- θα αποτελούσαν ανεκτίμητη ιστορική πηγή για μία σκοτεινή περίοδο της λακωνικής ιστορίας.

Παρ' όλ' αυτά, εξωτερικά στοιχεία πείθουν ότι ο ίδιος ο Ιταλός αρχαιολάτρης έδωσε πολύ μεγάλη σημασία στις λακωνικές περιηγήσεις του. Η Λακωνία ήταν η περιοχή της Πελοποννήσου που επισκέφτηκε δύο φορές, όπως μόνο με την περίπτωση του Δουκάτου Αθήνας εκανε¹⁴, αλλά και εκείνο το μέρος που παρέμεινε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Οπωσδήποτε το αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή σχετίζεται τόσο με την ιστορία της, όσο και με το γεγονός ότι αποτελούσε και τον τελευταίο πυρήνα της βυζαντινής περιφέρειας που επιβίωνε.

Πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η παρουσία του Κυριακού του Αγκωνίτη στη Λακωνία αποκτά ιδιαίτερη ιστορική σημασία, γιατί συνδέεται με την ταυτόχρονη πνευματική -ίσως και πολιτική- δραστηριότητα κορυφαίων εκπροσώπων του Ελληνικού Ανθρωπισμού: του Πλήθωνα και των Χαλκοκονδυλων¹⁵, του πατέρα και πολιτικού Γεώργιου Χαλκοκονδύλη και του γιου του ιστορικού Λαόνικου.

Πρόκειται για τρεις από τις πλέον εξέχουσες προσωπικότητες του Ελληνισμού της εποχής, με τις οποίες γνωρίστηκε ο Ιταλός περιηγητής στο Μυστρά, και αναμφίβολα επηρεάστηκε από αυτές στον τρόπο με τον, οποίο προσέλαβε το ελληνικό παρόν ως επιβίωση του ένδοξου παρελθόντος.

¹² Σιμοπούλου, ό.π., 0.310.

¹³ W.Miller, Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204-1566, ελλ. μετ. Ελληνικά Γράμματα 1960, 0.487.

¹⁴ Ο Κυριακός επισκεφτηκε την Αθήνα κατά τις ίδιες περίπου χρονικές περιόδους, το 1436 και το 1444.

¹⁵ Οι Αθηναίοι Χαλκοκονδύλες είχαν καταφύγει στο Μυστρά μετά την εξαιρετικά δυσμενή θέση στην οποία βρέθηκε ο Γ. Χαλκοκονδύλης το 1434. Ως επικεφαλής της αθηναϊκής; «εθνικής φατριάς» επιχείρησε να υφαρπάξει την εξουσία της Αθήνας από τους φλωρεντινούς Acciaiuoli και για το σκοπό αυτό ήρθε σε συνεννόηση με την Ελληνίδα χήρα του δούκα Ααιοηίο Α' Acciaiuoli, Μαρία τη Μελισσηνή. Η συνωμοσία όμως αποκαλύφθηκε και προκάλεσε την εχθρότητα του Τούρκου Σουλτάνου, ο οποίος αποκατέστησε στο Δουκάτο των Αθηνών τον ανιψιό του άτεκνου Ααιοηίο, Νετίο Β' Acciaiuoli (Βλ. σχετικά Δ.κ.Γιαννακόπουλου, Το Φλωρεντινοκρατούμενο Δουκάτο των Αθηνών, ανεκδ. Διδ. Διατριβή, Ε.κ.Τ.Ε.Ι.Ε., σσ.196-198.

Παναγιώτη Ηλ. Κομνηνού

«Ευαγές ή το ανελεύειν» ή τρομοκρατία;

*«Έχουμε ευνομία, επειδή η ανατροφή μας δεν είναι εκλεπτυσμένη. Είναι όσο χρειάζεται σκληρή για να μας κάνει να σεβόμαστε τους νόμους. ...»
Αρχίδαμος*

Σε σχέση με το δημοσίευμα του κ. Ιωάννου Ρουμελιώτη στο φύλλο της εφημερίδας «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ» με τον τίτλο «ΚΡΥΠΤΕΙΑ: Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ» θεωρώ αναγκαίο τον αντίλογο με τη διατύπωση μιας αντίθετης άποψης, όχι μόνο διότι κατά την άποψη μου πρέπει να είναι ορθή, αλλά και ως δείγμα ελάχιστης συμβολής σε μια «απόπειρα» επανεξέτασης και επανεκτίμησης της πλαστής εικόνας, που, λαθεμένα ή σκόπιμα κάποιοι Έλληνες και ξένοι κατά καιρούς συγγραφείς, έχουν προσδώσει στον πολιτειακό χαρακτήρα της αρχαίας Σπάρτης. Γράφει ο κ. Ι. Ρουμελιώτης «Η τρομοκρατία, που τόσο έντονα ανησυχεί άτομα και λαούς και κυρίως τις κυβερνήσεις όλων των σημερινών κρατών, γράφτηκε από Έλληνες και ξένους σχολιαστές ότι έχει την αρχή της στη Γαλλική Επανάσταση. Αυτή η άποψη όμως είναι λανθασμένη ... κυρίως ολοκληρωμένη μορφή κρατικής τρομοκρατίας απαντάμε στην Αρχαία Σπάρτη με τον καθιερωμένο θεσμό της ονομαζόμενης «κρυπτείας»... Για την αιτία, η οποία ανάγκασε τη στρατοκρατική πολιτεία της αρχαίας Σπάρτης να δημιουργήσει τον τρομοκρατικό αυτό θεσμό της κρυπτείας και να τον εφαρμόσει επί αιώνες, οι γνώμες των ιστορικών δεν συμφωνούν ...»

Αρχικά θα ήθελα να εκφράσω κάποιες απορίες μου. Σε μια περίοδο που τόσος λόγος γίνεται για την τρομοκρατία, δεν ξέρω σε τι εξυπηρετεί, εμείς και μάλιστα εμείς οι Σπαρτιάτες, να αναζητούμε την προέλευση της τρομοκρατίας στο καθεστώς της αρχαίας Σπάρτης. Και ακόμα γιατί, ως μου επιτραπεί αναντίρρητα και αβασάνιστα, αποδεχόμαστε σαν ορθές τις θέσεις και τις αναφορές διαφόρων συγγραφέων ή ιστορικών, μηδέ εξαιρουμένων και των αρχαίων, όταν σήμερα στα χέρια μας βρίσκεται πλήθος στοιχείων, από τα οποία μπορούμε να ερευνήσουμε την πραγματικότητα σε σχέση με το σύστημα διακυβέρνησης της αρχαίας Σπάρτης.

Έχουμε εκτιμήσει σωστά τις ιστορικές συγκυρίες ή τις κατά καιρούς πολιτικές και ιστορικές σκοπιμότητες; Και ακόμα μας έχει απασχολήσει το ενδεχόμενο της έλλειψης επαρκών στοιχείων και γνώσεων, όπως εκ των υστέρων έχει αποδειχθεί για πολλούς από τους κατά καιρούς ερευνητές και ιστορικούς, οι οποίοι έχουν βάνουσα παραποιήσει την Ιστορία; Και φτάσαμε στο σημείο να γιορτάζονται τα 2.500 χρόνια της αθηναϊκής δημοκρατίας του Κλεισθένη και η Σπάρτη, που επικεφαλής των Ελλήνων συνέβαλε αποφασιστικά στην αποτυχία της επέλασης των Μήδων προς την Ευρώπη, που δίδαζε το σεβασμό στους νόμους, που καθιέρωσε τη λιτότητα, τη δημόσια εκπαίδευση, τη συστηματική άθληση, την ισονομία αντρών και γυναικών, που πρώτη ανέδειξε τις αρχές της δημοκρατικής ιδεολογίας με τα συλλογικά καταστατικά όργανα της απέλλας, της γερουσίας, των βασιλέων και των εφόρων, σήμερα ποικιλοτρόπως να αντιμετωπίζεται αλλά και να βάλλεται ως φορέας του ιστορικού στίγματος των περί απολυταρχίας, τυραννίας, στρατοκρατίας, δικτατορίας, αφορισμών των κατά καιρούς ειδημόνων, δικαιώνοντας έτσι τις υστερόβουλες σ' αυτήν αναφορές των ιστορικών του φασισμού και κάθε είδους ολοκληρωτισμού, με πρώτο τη τάξει διάσημο θαυμαστή τον Αδόλφο Χίτλερ.

Και δεν είναι μόνο τούτο. Εξ ίσου σοβαρό ιστορικό ολισθημα σε βάρος της Σπάρτης είναι και η «σκόπιμη» παρασιώπηση του πρώτου γραπτού στην ιστορία ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ, του καταστατικού δηλαδή νόμου της πολιτείας της Σπάρτης (ημερίδα: ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ, 10-2-2002, αιθ. τελετών Δημαρχείου Σπάρτης, Αντρέας Δημητρόπουλος, καθηγητής συνταγματικού δικαίου Νομικής Σχολής Αθηνών), που έτσι πρέπει να θεωρήσουμε την περίφημη ρήτρα (ρήση-νόμος), για την οποία λέγεται πως ο

Λυκούργος εξασφάλισε την έγκριση του Μαντείου των Δελφών (Ηροδ.1.65.24, Ξεν.Λακ.Πολ.8.5) «Διός Συλλανίου και Αθηνάς Συλλανίας ιερόν ιδρυσάμενον φυλάς φυλάξαντα και ωβάς ωβάξαντα τριάκοντα γερουσίαν συν αρχαγέταις καταστήσαντα ώραις εξ ωράν απελλάζειν μεταξύ Βαβύκας τε και Κνακίωνος, ούτως εισφέρειν τε και αφίστασθαι + δαμωδανγοριανήμην και κράτος» (Πλουτ. Λυκ. 6.1-2, 7-8) με αποδεκτή σήμερα μετά-φραση: «αφού ιδρύσεις ιερό του Δία Συλλανίου και Αθηνάς Συλλανίας (σωστότερον Έλλανίου και Έλλανίας, από τον Έλληνα που ήταν πατέρας του Δώρου), αφού οργανώσεις φυλές και ωβές και, αφού εγκαθιδρύσεις γερουσία από τριάντα άντρες και βασιλείς, από εποχή σε εποχή να συγκαλείς συνελεύσεις ανάμεσα Βαβύκας και Κνακίωνος κι' έτσι να εισάγεις (προτάσεις) και να διεκπεραιώνεις, ο δε δήμος να έχει συνέδριο και εξουσία». (Σημείωση υπογράφοντος μήπως έφτασε ο καιρός να ξαναδούμε την ιστορία της Σπάρτης ως προς τη μορφή του πολιτεύματος και την ιδιαιτερότητα της ρήτρας του Λυκούργου με πρωτοβουλία του Δήμου Σπάρτης και των ευαισθητοποιημένων πολιτών Σπαρτιατών ή μη;). Είναι αλήθεια ότι πολλοί ιστορικοί και ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με το πολίτευμα της αρχαίας Σπάρτης, αναφέρονται στην κρυπτεία και προσπαθούν, ενίοτε με διαμετρικά αντίθετες απόψεις, να προσεγγίσουν και να αποδώσουν τα χαρακτηριστικά της. Παρά όμως τις αντίθετες απόψεις, όλοι συγκλίνουν και δέχονται πως η «κρυπτεία» ήταν θεσμός του δημόσιου δικαίου της Σπάρτης, σύμφωνα με τον οποίο επιτρεπόταν εις τους δια του δεσμού του κοινού αίματος συνδεόμενους (ομοίους) ο φόνος των ειλώντων (Ν. Πανταζόπουλος - Ρωμ. Δίκαιο).

Και ακόμα συμφωνούν πως η Σπάρτη, ως «πολιτεία στρατοπέδου» και όχι «στρατοκρατική πολιτεία», υποχρεώθηκε εκ των πραγμάτων να καθιερώσει το θεσμό της «κρυπτείας», με τον οποίο οι νεαροί ασφαλώς Σπαρτιάτες με ενέδρα εφόνευαν τους ειλωτες (Ι Σταματάκος) «έτι δε και κρυπτεία τις ονομάζεται θαυμαστώς πολύπονος προς τας καρτερήσεις» (Πλάτωνος νόμοι). Τούτο γινόταν κατ' έτος, όταν οι έφοροι (5μελές σώμα που εκλεγόταν δημοκρατικά από τους Σπαρτιάτες για ένα έτος, D. MACDOWELL, Σπαρτιατικό Δίκαιο 186-90) επέτρεπαν για λογαριασμό της πολιτείας ως συνόλου το φόνο ειλώντων που ήταν εξαιρετικά δυνατοί και επικίνδυνοι, κύρια για να αποτρέψουν εξεγέρσεις τούτων κατά της Σπάρτης, αλλά και χάρη σκληραγωγίας των νέων. «Αριστοτέλης δε μάλιστα φησί και τους εφόρους όταν εις την αρχήν καταστάσι πρώτον, τοις ειλωσι καταγγέλειν πόλεμον, όπως ευαγές ή, το ανελείν (Πλούτ, Λυκ. 28.7) «ο Αριστοτέλης ιδιαίτερα λέει επίσης ότι οι έφοροι μόλις αναλάμβαναν καθήκοντα, κηρύσσουν πόλεμο εναντίον των ειλώντων, ώστε ο σκοτωμός τους να μην είναι ανόσιος».

Αφού η κρυπτεία αποωπούσε στο φόνο των όσων είχαν κηρυχθεί εχθροί της πόλης, τούτο ασφαλώς θα είχε όχι μόνο θρησκευτική αλλά και νομική σημασία, έτσι ώστε αυτός που σκότανε έναν εχθρό, δεν θα μαινόταν με τη θρησκευτική σημασία του όρου, αλλ' ούτε θα είχε και ευθύνη για ανθρωποκτονία, (D. MACDOWELL ευθ Αν. 64-5), οπότε ο δικαϊκός θεσμός της κρυπτείας, κάτω από αυτούς τους όρους, σε καμιά περίπτωση όχι μόνο δεν ήταν, αλλά ούτε και σήμερα είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως «ολοκληρωμένη μορφή κρατικής τρομοκρατίας», όπως ισχυρίζεται ο κ. Ιω. Ρουμελιώτης.

Η παραπάνω άποψη πως η «κρυπτεία» όχι μόνο καμιά σχέση δεν είχε με την τρομοκρατία, αλλά ούτε και με τα σημερινά δεδομένα μπορεί να της αποδοθεί τέτοια μομφη, εκτός απ' όσα συνοπτικά αναφέρθηκαν, συνεπάγεται a contrario και από ότι σήμερα, παρά τις πιέσεις κάποιων χωρών και τις προσπάθειες κάποιων άλλων σε διεθνές επίπεδο (Ε.Ε. και ΟΗ.Ε.), δεν έχει υπάρξει συμφωνία για το τι είναι τρομοκρατία και ποιος είναι τρομοκράτης.

Ας αφησουμε, λοιπόν, ήσυχη την του Λυκούργου πολιτεία. Αν δεν μπορούμε εμείς οι ιστορικοί επίγονοι των Ηρακλειδών της Λακωνικής να αναδείξουμε και να προβάλουμε το διαχρονικό μεγαλείο της αρχαίας Σπάρτης, τότε ας αρκεστούμε στο ελάχιστο. Ας μην τη χρεώνουμε ... επιρόσθετα.

Στράτη Αλεξ. Σολωμού

Ελαιομανία

Πριν από λίγο καιρό περιπατώντας στο κέντρο της Γενεύης, ανάμεσα στα πανάκριβα κοσμηματοπωλεία και γκαλερί τέχνης, ανακάλυψα ένα νέο πολυτελές κατάστημα. Τι πουλάει; Ελαιόλαδο και άλλα συναφή προϊόντα. Το λάδι συσκευασμένο σε διάφορα κομψά μπουκαλάκια μοιάζει περισσότερο με άρωμα. Και η τιμή επίσης μοιάζει με τιμή αρώματος, 30 έως 40 ΕΥΡΩ ανά λίτρο.

Είναι προφανές ότι η «ελαιομανία» της Αμερικής έφτασε τώρα στην Ευρώπη. Όλα άρχισαν πριν από μερικά χρόνια, όταν έγιναν γνωστά τα ευεργετικά αποτελέσματα της μεσογειακής διαίτας. Οι εύπορες και πλέον μορφωμένες τάξεις άρχισαν να βλέπουν το ελαιόλαδο σαν ένα είδος πανάκειας που προλαμβάνει όλες τις ασθένειες και προσφέρει αιώνια νεότητα. Στη Silicon Valley της Καλιφόρνιας σε ακριβά «μεσογειακά» εστιατόρια σε υποδέχονται, βάζοντας στο τραπέζι για ορεκτικό, φρέσκο ψωμί κι' ένα μπόλ γεμάτο ελαιόλαδο. Τέτοιου είδους υπερβολές είναι συνήθειες στην Αμερική, όπου οι μόδες έρχονται και παρέρχονται ταχύτατα.

Εκτός από το ελαιόλαδο, η μανία επεκτείνεται και σε άλλα παράγωγα προϊόντα της ελιάς, όπως:

βρώσιμες ελιές και καρυκεύματα από πολτό ελιάς (condiments),

ελαιόλαδο αρωματισμένο με διάφορα βότανα,

καλλυντικά με βάση από ελαιόλαδο, όπως σαπούνια και διάφορες κρέμες για το σώμα,

αρώματα ατμοσφαιρας και

διακοσμητικά φυτά που προέρχονται από παραλλαγές άγριας ή ήμερης

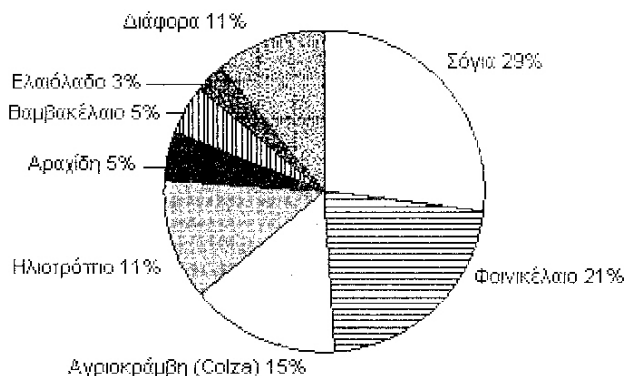
ελιάς. (Για το τελευταίο αξίζει να αναφέρουμε ότι πέρυσι στην Γαλλία η ζήτηση δενδρυλλίων ήταν τόσο μεγάλη που προκάλεσε συχνές κλοπές από καλλιέργειες και φυτώρια).

Το ερώτημα που θα πρέπει να απασχολεί την ελαιοπαραγωγό περιοχή μας είναι: Πόσο θα διαρκέσει αυτή η μόδα; Τι πρέπει να κάνουμε για να μην χάσουμε την μοναδική αναπτυξιακή ευκαιρία που προσφέρει στα χωριά μας;

Πιστεύω ότι δεν είμαι ο μόνος που έχει αυτές τις ανησυχίες. Σίγουρα υπάρχουν πολλοί ειδήμονες που ασχολούνται με την οικονομική πλευρά του θέματος (παραγωγή, τιμές, επιδοτήσεις, κτλ.). Εγώ, ως μη ειδικός, θα ήθελα να προβάλω λίγες ιδέες από μία διαφορετική οπτική γωνία, την κοινωνική και πολιτισμική διάσταση του φαινομένου.

Πρώτα απ' όλα για το ερώτημα αν η μόδα αυτή θα ξεθυμάνει σύντομα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όλες οι μόδες παρέρχονται. Ιδίως εκείνες που αγγίζουν την υπερβολή ή που δεν έχουν κανένα από όφελος. Όμως οι ευεργετικές ιδιότητες του ελαιόλαδου ίσως να υπερβάλλονται, αλλά δεν αμφισβητούνται σήμερα από κανένα. Προ ετών διάβασα σε έγκυρο επιστημονικό περιοδικό την γνώμη ενός μεγάλου επιδημιολόγου για το ποία τροφή κάνει καλό και ποία κάνει κακό. Με έκπληξη έμαθα ότι διάφορα νέα που ακούγονται κατά καιρούς για το τάδε ή το δείνα προϊόν βασίζονται σε ατελείς έρευνες, με μικρά στατιστικά δείγματα, όπου συχνά η επιστημονική δεοντολογία δεν τηρείται αυστηρά. Μόνο σε λίγες περιπτώσεις υπάρχει σχεδόν ομοφωνία. Μία από αυτές είναι το ελαιόλαδο και η μεσογειακή διαίτα.

Παγκόσμια Κατανάλωση Φυτικών Ελαίων

Από καθαρά οικονομικής πλευράς, οι δυνατότητες αύξησης της αγοράς του ελαιόλαδου είναι ίσως ακόμη πολύ μεγάλες. Στην παγκόσμια αγορά, το ελαιόλαδο αντιπροσωπεύει μόλις το 3% των φυτικών ελαίων. Η Ευρώπη καταναλώνει το 70% της ολικής παραγωγής ελαιολάδου, που είναι περίπου 2,5 εκατομμύρια τόνοι (βλ. εικόνα). Συνεπώς, η αγορά των άλλων ανεπτυγμένων κρατών όπως οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία είναι ακόμη παρθένα.

Τα πράγματα όμως δεν είναι και τόσο εύκολα. Εάν υποθέσουμε ότι όντως η παγκόσμια ζήτηση μεγαλώσει, θα μεγαλώσει και ο ανταγωνισμός. Είναι η περιοχή μας έτοιμη ν' ανταποκριθεί σε μία αυξημένη ζήτηση για φτηνό λάδι χαμηλής ποιότητας; Μπορεί ν' ανταγωνιστεί τη νότιο Ισπανία; Εκεί βλέπει κανείς συνεχείς φυτείες να εκτείνονται κατά δεκάδες χιλιόμετρα (δηλ. πολλά εκατομμύρια στρέμματα). Όλα σχεδόν τα δέντρα ποτίζονται. Είναι πολύ χαμηλά, με τρεις κορμούς που αναπτύσσονται πλαγίως προς τα έξω, για να έχουν μεγίστη ηλιοφάνεια και εύκολη συλλογή του καρπού.

Από την άλλη μεριά, το ελληνικό λάδι και ιδίως της Κρήτης και της Πελοποννήσου αρχίζει και αποκτά την φήμη ότι είναι το καλλίτερο του κόσμου.

Προσωπικά πιστεύω ότι οι μεγαλύτερες ευκαιρίες βρίσκονται στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα. Βεβαίως η φράση «ποιότητα και όχι ποσότητα» μοιάζει σαν τις κοινοτοπίες που ακούγονται στα καφενεία της Αγοράς. Γι' αυτό θα προσπαθήσω παρακάτω να εξηγήσω γιατί πιστεύω ότι μόνο το καλό λάδι έχει μέλλον.

Υπάρχει ένα παράδειγμα προϊόντος, αντιστοίχου του λαδιού, που είναι της μόδας πάνω από μισό αιώνα. Είναι το καλό κόκκινο κρασί. Όπως το ελαιόλαδο, το κρασί είναι φυσικό προϊόν που παρασκευάζεται σε χαμηλή θερμοκρασία και διατηρεί μία μεγάλη ποικιλία αρωμάτων και γεύσεων. Και αυτό έχει ιδιότητες ευεργετικές για την υγεία (όταν καταναλώνεται σε μικρές ποσότητες).

Γύρω από το κρασί υπάρχει πλέον μία «κουλτούρα» που συντηρεί και επεκτείνει τη μόδα του. Το κρασί στηρίζει οικονομικά ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές (π.χ. Νότια Γαλλία, Ιταλία, Καλιφόρνια, Αυστραλία κ.α.). Εκτός από την παραγωγή και το εμπόριο, πολλές άλλες παράλληλες οικονομικές δραστηριότητες βασίζονται στο κρασί. Είναι αμέτρητες οι εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών που ασχολούνται με τα διάφορα είδη κρασιού, τα έτη παραγωγής, τις περιοχές προελεύσεως και τις ποικιλίες των αμπελιών. Ένας ολόκληρος τουριστικός κλάδος έχει αναπτυχθεί και συντηρείται από το κρασί, προσφέροντας επισκέψεις δοκιμασίας, σεμινάρια γευστιγνωσίας και θεματικά μουσεία. Τέλος, υπάρχουν επιστημονικά ινστιτούτα πανεπιστημιακού επιπέδου και κέντρα ερευνών που ασχολούνται με την οινολογία και την αμπελουργία. Δεν είναι τυχαίο ότι τις τελευταίες δεκαετίες τα πιο φημισμένα αμπέλια αγοράζονται από επιφανείς δισεκατομμυριούχους ή πολυεθνικές εταιρείες.

Η αντίστοιχη «κουλτούρα» του ελαιόλαδου έχει ήδη αρχίσει. Όταν επισκέπτεσαι τα πολυτελή καταστήματα που ανέφερα παραπάνω, σου μιλούν για «περιοχή προελεύσεως» του λαδιού, για «έτος παραγωγής», για γεύσεις και αρώματα. Σου λένε για το ποιο λάδι πάει με κάθε φαγητό και σου προτείνουν να δοκιμάσεις διάφορα είδη. Τα βιβλιοπωλεία παρουσιάζουν όλο και περισσότερα βιβλία για την μεσογειακή κουζίνα και την μαγειρική με ελαιόλαδο.

Πώς μπορεί να επωφεληθεί η περιοχή μας απ' αυτό τον συρμό; Είναι τώρα η στιγμή για τις τοπικές αρχές ν' αδράξουν την ευκαιρία, αρχίζοντας από την παιδεία. Η κατάλληλη «γευστιγνωσία» και «οσφρησιγνωσία» καλλιεργείται μόνο από την παιδική ηλικία (π.χ., σε μερικές ευρωπαϊκές πόλεις που παράγουν αρώματα οι συνεταιρισμοί κάνουν ειδικές εκδηλώσεις στα δημοτικά σχολεία, όπου ψάχνουν για τα παιδιά που έχουν ταλέντο στην όσφρηση).

Τα τοπικά τεχνικά και επαγγελματικά σχολεία πρέπει να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στην ελαιοπαραγωγή και την ελαιοκαλλιέργεια. Οι τοπικοί παράγοντες (αυτοδιοίκηση και συνεταιρισμοί) να επιδοτήσουν ταξίδια για νέους σε άλλες πιο ανεπτυγμένες αγροτικές περιοχές της Ευρώπης. Η ιδιωτική πρωτοβουλία και η οικονομία δεν θα αργήσουν ν' ακολουθήσουν, όταν οι σπόροι της παιδείας αρχίζουν και βγάζουν τα πρώτα βλαστάρια.

Η Παναγιώτα και ο Ηγούμενος

Πριν από ενενήντα χρόνια περίπου η κοινότητα των χωριών μας συνταράχτηκε από ένα απροσδόκητο γεγονός. Ο ηγούμενος της Γόλας Ησαΐας εγκατέλειψε το μοναστήρι¹⁶ και αποσηματίστηκε, γιατί έγιναν γνωστές οι σχέσεις του με την Παναγιώτα, μια όμορφη νεαρή Κουμουστιώτισσα.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Το 1909 ηγούμενος στη Γόλα ήταν ο Ησαΐας¹⁷ (κατά κόσμον Ηρακλής) Δ. Κυριακάκος, (έτος γεννήσεως: 1865) καταγόμενος από το Ξηροκάμπι. Τότε η πολυάνθρωπη Κουμουστά δεν είχε παπά και οι Κουμουστιώτες όλες τις λειτουργίες και όλα τα μυστήρια τα τελούσαν στη Γόλα. Το μοναστήρι βρισκόταν σε πλήρη ακμή. Στο τραπέζι για φαγητό καθόταν πολύς κόσμος και κάθε μέρα ο φούρνος έπρεπε να βγάζει ψωμί. Το μοναστήρι, εκτός από τα μούλάρια, απαραίτητα για τις μεταφορές και την επικοινωνία με τα χωριά του βουνού και του κάμπου, είχε και δύο στάνες, γίδια και πρόβατα. Τα γίδια ξεχειμώνιαζαν στου Κούμπαρη και τα πρόβατα στα χειμαδιά του Πριτσιώτικου (κοντά στο Γύθειο), όπου το μοναστήρι είχε περιουσία και μετόχι. Πολλοί νέοι εύρισκαν δουλειά εκεί, καθώς τα χρόνια ήταν δύσκολα. Πολλοί, άλλωστε, Κουμουστιώτες και Γορανίτες, στο μοναστήρι έμαθαν την ψαλτική. Ακόμη και γυναίκες εξασφάλιζαν τον επιούσιο δουλεύοντας εκεί. Σκουπίζανε, μπαλώνανε, πλένανε, «νεροτριβιάζανε» τα χοντρόρουχα και τα πήγαιναν ύστερα στο μοναστήρι. Η αμοιβή γινόταν σε είδος, τυρί, γωήματα και σπανίως σε χρήμα.

Οι γυναίκες που δούλευαν στο μοναστήρι ήταν συνήθως «φαμελίτισσες», από πολυμελείς οικογένειες δηλαδή. Μια απ' αυτές ήταν η Γεωργίτσα σύζυγος Αθανασίου Καοκαμπάση¹⁸ από την Κουμουστά με εφτά παιδιά, τέσσερα κορίτσια και τρία αγόρια. Για συντομοφία της έπαιρνε και τη μικρή της κόρη, την Παναγιώτα, η οποία, καθώς μεγάλωνε, γινόταν και πιο όμορφη. Ο ηγούμενος, θέλοντας να βοηθήσει την οικογένεια, που αντιμετώπιζε προβλήματα επιβίωσης, ποσόφερε χρήματα, τα οποία όμως η Θασάνα Καοκαμπάση δεν τα δεχόταν. Ο ηγούμενος επέμενε και κάποτε, λένε, τα έβαλε στον κόρφο του κοριτσιού. Και το κακό έγινε. «Τα μάτια τους κουβεντιάσανε», όπως χαρακτηριστικά είχε πει παλιός Κουμουστιώτης. Από τότε η Παναγιώτα ξεθάρρεψε και πήγαινε στο μοναστήρι μόνη της, χωρίς οι δικοί της να υποψιαστούν το παραμικρό. Το κελλί του Ησαΐα ήταν αυτό που βλέπει προς την Κουμουστά. Λέγανε τότε μάλιστα πως ο Ησαΐας άφηνε ένα φανάρι στο παράθυρο του κελλιού, δείγμα ότι η Παναγιώτα μπορούσε να πάει στο μοναστήρι. Κι εκείνη κινούσε νύχτα μέσα στις ερημιές και τις κακοτοπιές και έφθανε στο μοναστήρι. Πριν ξημερώσει, βρισκόταν πάλι σπίτι της.

Ο Ησαΐας είχε τρεις αδελφές. Τη Σταυρούλα (παντρεύτηκε το Σταύρο Ρηγάκο), τη Βασιλική (παντρεύτηκε τον Παναγιώτη Μανιάτη) και την Πολυξένη (παντρεύτηκε Μαυρόγιαννη). Την πρώτη Πέμπτη της Σαρακοστής (1909) οι δυο αδελφές Σταυρούλα και Βασιλική πήγαν στο μοναστήρι να εξομολογηθούν. Κατευθύνθηκαν προς το κελλί του αδελφού τους, μα το βρήκαν κλειστό. Ρώτησαν δυο καλογήρους το Νίκωνα (ή Αντώναρο Διαμαντάκο) και τον Ιωανίκιο (Κοκκορό) για τον ηγούμενο

¹⁶ Θ. Κατσουλάκου - Β. Ασημομύτη, Το μοναστήρι Γόλας Λακωνίας, Αθήνα 1991, σ. 53, σημ. 15

¹⁷ Ο Σταύρος Ρηγάκος βεβαιώνει σήμερα ότι πάνω στο καμπαναριό και το θόλο, όπου βρίσκονται σταυροί, υπάρχουν επιγραφές «επί ηγουμενίας Ησαΐα Κυριακάκου 1908».

¹⁸ Όπως συνάγεται από αναγραφή στον Κώδικα της Γόλας (σελ. 57) υπό ημερομηνία 12 Απριλίου 1895 η Γεωργίτσα ήταν χήρα έχοντας χάσει ακόμη ένα γιο, τον Πανάγο. Ακολουθώντας τη συνήθεια των πιστών αφιερώνει στο μοναστήρι μια ελιά στη θέση Κομματάς και ένα στρέμμα χωράφι στη θέση Μακριά Μούσγα για να μνημονεύονται τα ονόματα Αθανάσιο; και Πανάγος.

και αυτοί δήλωσαν πως δεν ήξεραν. Πήγαν οι γυναίκες στην εκκλησιά και στη συνέχεια ξαναπήγαν στο κελλί, το οποίο βρήκαν αυτή τη φορά ανοιχτό. Σ' ένα συρτάρι μάλιστα βρήκαν τσίγλες ψητές. Το παιδί της Μανιάταινας, που ήταν μαζί τους, είδε το φουστάνι της Παναγιώτας να προεξέχει από το κρεβάτι και φώναξε: «ο παππούς μου έχει μια γυναίκα κάτω από το κρεβάτι». Τα 'χασαν οι αδελφές και σε έξαλλη κατάσταση πέταξαν την Παναγιώτα έξω από το κελλί. Στη συνέχεια τράβηξαν για την εκκλησία, βρήκαν τον Ησαΐα, από τον οποίο ζήτησαν να τις εξομολογήσει. Όταν τέλειωσε η εξομολόγηση, βγήκαν έξω, όπου η μεγαλύτερη αδελφή η Βασιλική, είπε στον αδελφό της: «τώρα θα σε εξομολογήσω εγώ. Την Καρκαμασιτίσα τι την ήθελες στο κελλί σου;» Κι εκείνος αποκρίθηκε: «μην κοιτάς τι κάνω, να κοιτάς τι λέω»¹⁹.

Το γεγονός ήταν αδύνατο να κρατηθεί μυστικό. Ο Ησαΐα; φοβήθηκε ότι ο Ανδρέας Λαμπρινός, που βρισκόταν εκεί κοντά, και με τον οποίο το μοναστήρι είχε κτηματικές διαφορές, θα διέδιδε τα διαδραματιθέντα στον κόσμο γύρω. Έτσι ο Ησαΐαξ μετά από πολλή σκέψη εγκατέλειψε νύχτα το μοναστήρι και πήγε στο σπίτι της αδελφής του στους Γοράνους. Εκεί ξυρίστηκε, φόρεσε κάτι ρούχα του γαμπρού του και κίνησε για το Γύθειο. Με πολλές προσπάθειες βρήκε καράβι και ξεκίνησε για τις ΗΠΑ, όπου βρίσκονταν και πολλοί συμπατριώτες εργαζόμενοι. Πριν ξεκινήσει όμως, φρόντισε να στείλει δικό του άνθρωπο στην Παναγιώτα και της μίλησε να περιμένει γράμμα του.

Το γεγονός απλώθηκε γρήγορα σ' όλη τη την περιφέρεια. Μοναδικό θέμα τα βράδια στις ρούγες των χωριών το κατόρθωμα του ηγούμενου. Στο μοναστήρι μετέβη αμέσως ο δεσπότης, για να ενημερωθεί και να λύσει ένα πρόβλημα που έγινε αφορμή να σκανδαλισθεί το χριστεπώνυμο πλήρωμα. Μια πρώτη ενέργεια ήταν να ανατεθεί η ηγουμενία στον ιερομόναχο Ιερόθεο Σαραντάκο από την Παλιοπαναγιά, άνθρωπο ακέραιο και θεοσεβή. Οι συζητήσεις όμως έδιναν και έπαιρναν. Ως και τραγούδια για την περίπτωση συντέθηκαν:

«Σύρε, σταυρέ, στους ουρανούς μαζί με τους αγγέλους
κι εγώ θα πάω να παντρευτώ, να πάρω την Ποτούλα.»

Ακόμη και ανέκδοτα, πολλά και τολμηρά ανέκδοτα κυκλοφόρησαν, που δεν πρέπει όμως να έχουν σχέση με την αλήθεια.

Η Παναγιώτα έμεινε στην Κουμουστά μόνη να αντιμετωπίσει την κατακραυγή του κόσμου. Και αντιστάθηκε. Στις κατηγορίες και τις κακόβουλες συζητήσεις απαντούσε με πείσμα και περιφρόνηση. Ο καιρός όμως περνούσε κι όλη η οικογένειά της δοκίμαζε την πίκρα και τη λαϊκή αποδοκιμασία: «η Παναγιώτα είχε ξεγυμνωθεί γούμενο», ήταν «κουβεντιασμένη», «συγκιουλισμένη». Μετά από μήνες πολλούς έφτασε από τη Νέα Υόρκη ένα γράμμα με πρόσκληση του Ησαΐα προς την Παναγιώτα να φύγει για την Αμερική. Τα χαρτιά ετοιμάστηκαν γρήγορα και η Παναγιώτα μ' ένα μικρό μπόγο ρούχα και τις ευχές των δικών της ξεκίνησε για το Ξηροκάμπι κι απ' εκεί με τη σούστα για το Γύθειο, απ' όπου επρόκειτο να αναχωρήσει για τη μεγάλη χώρα πέρα από τον Ατλαντικό. Αυτά έγιναν το 1910.

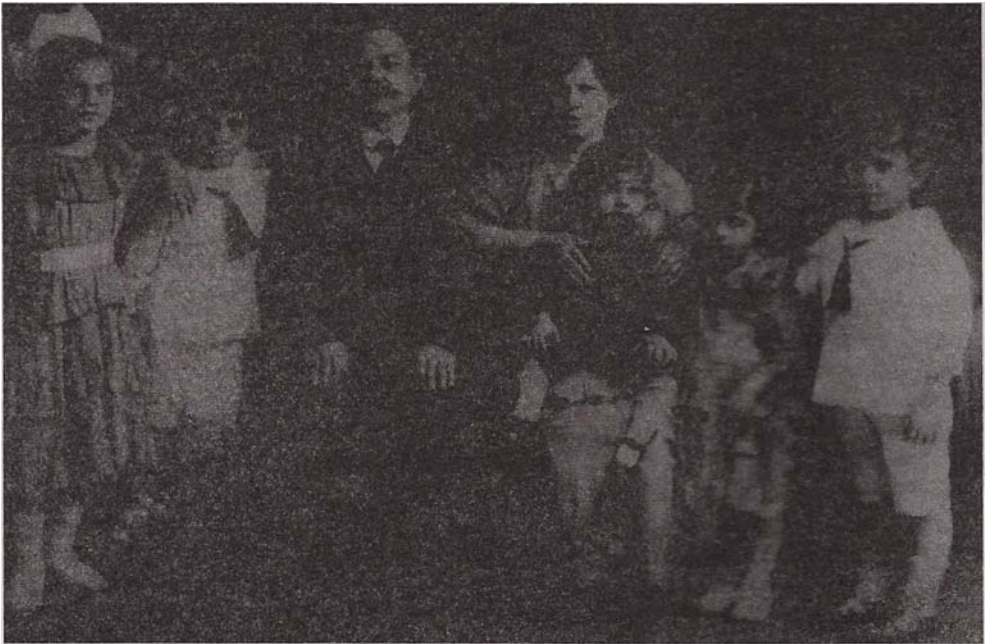
Στη Νέα Υόρκη η Παναγιώτα παντρεύτηκε τον Ησαΐα με δόξα και τιμή.

Απέκτησαν πέντε παιδιά, το Δημήτρη, τη Βασιλική, την Αθηνά, το Γιώργη και το Νίκο. Την Κουμουστά, τη Γόλα και όσους τους συμπαραστάθηκαν δεν τους ξέχασαν. Πάντοτε έστελναν χρήματα και δέματα με ρουχισμό, την εποχή που οι εδώ άνθρωποι είχαν ανάγκη. Τα παιδιά τους μεγάλωσαν μέσα στις ζωηρές αναμνήσεις από τον παραχώδη βίο της οικογένειας. Το 1936 η μεγαλύτερη κόρη της οικογένειας,

επιτυχημένη κιόλας δημοσιογράφος, ήρθε στο Ξηροκάμπι, πήγε στην Κουμουστά κι

¹⁹ Την αυθεντικότητα του διαλόγου εγγυάται η Ελένη Μανιάτη, ανιψιά του Ησαΐα, που ζει σήμερα στον Αρκασό. Η Ελένη Μανιάτη γνώρισε τον Ησαΐα και την Παναγιώτα στην Αμερική

απ' εκεί στη Γόλα. Βρήκε τον ηγούμενο Ιερόθεο και του ανακοίνωσε ότι ο πατέρας της ήθελε να κάμει μια μεγάλη δωρεά στο μοναστήρι. Ο Ιερόθεος, αυστηρός καθώς ήταν, σήκωσε το μαστούλι του, το χτύπησε στη γη και της απάντησε: «να' ρθει ο ίδιος να βγάλει εδώ το διάβολο από μέσα του»! Το 1965 ήλθε κι άλλη κόρη, κι ένας γιος. Είδαν συγγενείς και φίλους. Το 1990 ήλθε η εγγονή που δε γνώριζε ελληνικά. Πήγε όμως στη Γόλα. Η Παναγιώτα δεν έπαψε να ενδιαφέρεται για τους εδώ συγγενείς και για κάθε Έλληνα που έφτανε στην περιοχή της, χωρίς να έχει στον ήλιο μοίρα. Να τον ταΐσει, να τον ποτίσει, να νοιαστεί να του βρει δουλειά. Κάποτε ο παπα - Πάνος Ορφανάκος της ζήτησε χρήματα για τις εκκλησιές που έχτιζε ο ίδιος στον Αρκασιά. «Θα στείλω, αν τα χρήματα πάνε στις εκκλησιές της Κουμουστάς που κινδυνεύουν να πέσουν», είχε απαντήσει²⁰.

Ο Ησαΐας, η «θρυλική» Παναγιώτα και τα πέντε παιδιά τους

Πριν από κάποια χρόνια, μια Γορανίτισσα, η Δημήτρω Ρηγάκου, όταν είδε ότι το μοναστήρι της Γόλας είχε αρχίσει να αναστηλώνεται, έβαλε τις φωνές: «φωτιά και κατάρα θα πέσει στο μοναστήρι, από του Ησαΐα το κελλί αρχίσανε...». Έτσι είχε βιώσει τότε ο πιστός κόσμος την περιπέτεια της Παναγιώτας και του Ησαΐα.²¹

Ευγενίας Ιω. Κονίδη

²⁰ Αυτά από επιστολή της Παναγιώτας στο Γιάννη Χοισταεάκο.

²¹ Τη φωτογραφία εξασφάλισε για τις ανάγκες του δημοσιεύματος ο Πέτρος Σ. Ρηγάκος, τον οποίο και για πολλά άλλα ευχαριστώ

Ο γάμος στα μέσα του προηγούμενου αιώνα

Στο τέλος της τέταρτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα ο γάμος γινόταν κατά κύριο λόγο με προξενιά. Το ρόλο της προξενήτρας αναλάμβανε μια συγγένισσα, μια γειτόνισσα ή ακόμα και κάποια ξένη. Η προξενήτρα φρόντιζε να φέρει σε επαφή τις δύο ενδιαφερόμενες οικογένειες, αφού τις ενημέρωνε για την «κατάσταση», δηλαδή τις οικονομικές απαιτήσεις. Σε κάποια γιορτή, πανηγύρι ή σε κάποιο συγγενικό σπίτι συναντιόνταν οι γονείς ή κάποιοι στενοί συγγενείς και, αν δέχονταν τους όρους, πήγαιναν στη συνάντηση αυτή ο γαμπρός και η νύφη: εκεί τα «πιονανε», τα «τελειωνανε».

Ακολουθούσαν σε σύντομο, συνήθως, χρονικό διάστημα οι αρραβώνες. Την Κυριακή που θα οριζόταν, μετά την εκκλησία γίνονταν τα αρραβωνιάσματα. Στο τραπέζι υπήρχε σφαχτό και άφθονο κρασί και το γλέντι συνοδευόταν από χορό, πολλά αστεία και ευχές.

Στη συνέχεια ακολουθούσαν οι προετοιμασίες για το γάμο. Έπρεπε να αγοραστούν τα ρούχα της νύφης και του γαμπρού, να ετοιμαστούν τα γλυκά, να αγοραστούν τα δαχτυλίδια. Η οικονομική κατάσταση της εποχής δεν επέτρεπε την αγορά και άλλων κοσμημάτων ως δώρο για τη νύφη. Εν τω μεταξύ φρόντιζαν μέχρι την ημέρα του γάμου να συμπληρώσουν, αν κάτι έλειπε από την προίκα, μαξιλάρια, πατανίες, κουβέρτες, κάποιο κεντητό ή υφαντό.

Όταν ήταν όλα έτοιμα και από την πλευρά της νύφης και του γαμπρού, οριζόταν ο γάμος. Οι γάμοι γίνονταν πάντα Κυριακή και ποτέ Σάββατο. Η Κυριακή ήταν μέρα αφιερωμένη στο Θεό και δεν επιτρεπόταν να έρθει σε επαφή το ζευγάρι Σαββατόβραδο.

Οι συγγενείς, «το ψίκι», συνόδευαν το γαμπρό και τη νύφη στην εκκλησία με, στολισμένα άλογα. Όμως, αρκετοί έμεναν στο σπίτι και δεν παρακολουθούσαν την τελετή, ώστε να βοηθήσουν στην προετοιμασία για το τραπέζι που θα ακολουθούσε. Τα σφαχτά ετοιμάζονταν από το Σάββατο. Συνήθως το γαμήλιο τραπέζι είχε κρέας με πατάτες στο φούρνο ή καπαμά. Το κρέας το καπαμίζανε σε μεγάλα ταγιά. Τα μακαρόνια έβραζαν σε γανωμένα χαρασιά. Αφού τα τύρωναν, τα τοποθετούσαν σε πιατέλες, από όπου έτρωγαν όλοι με τη σειρά με το ίδιο πιρούνι. Στο γλέντι χόρευαν τραγουδώντας με το στόμα πολλά τραγούδια. Κατά κανόνα η οικονομική κατάσταση της εποχής δεν επέτρεπε την παρουσία μουσικών που θα συνόδευαν το τραγούδι. Χόρευαν συρτά, τσάμικα, αλλά και τσάρλεστον και φοξ. Το γλέντι συνόδευαν πολλά πειράγματα, αλλά και ευχές για το ζευγάρι. Στο μεταξύ κάποιος άντρας με την μπουκάλα στο χέρι κερνούσε κρασί' όλοι έπιναν με το ίδιο ποτήρι. Το γλέντι κρατούσε μέχρι πρωιάς. Υπήρχαν και πολλά γλυκά, συνήθως κουραμπιέδες, αλλά και κουλούρες ψημένες στο φούρνο, στολισμένες. Αυτές τις πετούσε στον αέρα η νύφη για να τις πιάσουν οι ανύπαντρες. Όποια έπιανε κουλούρα, πίστευαν ότι θα παντρευόταν γρήγορα.

Μετά το γλέντι τα νιογάμπρια πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού ή στη Σπάρτη σε ξενοδοχείο και μερικές φορές στην Τρίπολη, όπου έμεναν λίγες μέρες. Στη συνέχεια πήγαιναν στο σπίτι των πεθερικών, όπου μαζεύονταν οι συγγενείς για να δουν την «τιμή» της νύφης. Γλένταγαν και έριχναν ντουφεκίες από τη χαρά

τους. Αν η νύφη δεν είχε την «τιμή» της, την έδιωχναν ή έπαιρναν πανωπρόικι, αν δεχόταν ο γαμπρός.

Μια δεκαετία αργότερα, η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης οδήγησε σε μια διαφοροποίηση, όχι πάντως στην ουσία τους, των εθίμων του γάμου. Όταν "έκλεινε" το συμπεθεριό, γράφανε -όχι πάντα- το προικοσύμφωνο στο σπίτι της νύφης και το κερνούσαν με χρήματα. Στους αρραβώνες η νύφη έπαιρνε εκτός από το δαχτυλίδι και επιπλέον χρυσαφικά, αν υπήρχε η δυνατότητα. Η συνοδεία του γαμπρού και της νύφης γινόταν με επαγγελματίες μουσικούς, τους οποίους νοίκιαζαν και από την πλευρά του γαμπρού και της νύφης και παρέμεναν και στο γλέντι, όπως ενδεικτικά αναφέρει το ζεύγος Βασιλικής και Γιάννη Πουλάκου από τη Μούσγα. Το ψίκι του γαμπρού είχε 98 άλογα. Οι καλεσμένοι δεν πήγαιναν πια στους νεόνυμφους μόνο σφαχτά, αλλά και είδη νοικοκυριού - υαλικά, πιάτα, ποτήρια.

Η καλύτερη οικονομική κατάσταση ωστόσο δεν απαλλάσσει από προλήψεις και έτσι συντηρεί όμορφα και ενδιαφέροντα γαμήλια έθιμα προηγούμενων δεκαετιών. Η νύφη έπρεπε να πάει στη βρύση να φέρει νερό συνοδευόμενη από ένα μικρό παιδί, του οποίου να ζουν και οι δύο γονείς και να ασημώσει τη βρύση. Το έθιμο αυτό πιθανότατα σχετίζεται με την τεκνοποιία. Στην εκκλησία η νύφη πήγαινε έχοντας στη μέση της το κλειδί της εκκλησίας και ένα μαυρομάνικο μαχαίρι που θα την προστάτευαν από τα μάγια. Όταν θα πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού, θα έπρεπε να ξάπλωνε με ένα μικρό αγόρι για να κάνει γερά παιδιά. Στην είσοδο της πόρτας έπρεπε να φάει μέλι που της έδινε η πεθερά, για να έχει γλυκιά ζωή. Επίσης, μέλωναν τρεις φορές την πόρτα και το ζευγάρι έμπαινε στο σπίτι κουκουλωμένο με ένα μαντήλι.

Τραγουδι που λεγόταν, όταν η νύφη ξεκινούσε για το στεφάνωμα:

Ξέβγαινε, νύφη, ξέβγαινε από τα γονικά σου'
ευτού που πας, νυφούλα μου, στις πεθερογενιάς σου
σαν κυπαρίσσι να σταθείς, σαν δέντρο να ριζώσεις
σαν μια μηλιά γλυκομηλιά νανθίσεκ, να καρπίσεις,
να κάνεις τους εννέα γιους και θυγατέρα μία.

Μαρτυρίες:

Ευγενία Κονίδη Ευγενία, ετών 87. Έχει τελειώσει το δημοτικό και τις 2 τάξεις του Ελληνικού σχολείου. Παντρεύτηκε στις 22/10/1939.

Βασιλική Ιωαν. Πουλάκου. Γεννήθηκε στις 20/7/1922. Έχει τελειώσει το δημοτικό. Παντρεύτηκε στις 21/8/1949.

Το προικοσύμφωνο

Εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του αγίου Προκοπίου Αμίν.

Εγώ ο εκ Γοράνων Γεώργιος Αθ. Ρηγάκος υπανδρεύω την κόρην μου Βασιλικήν Γεωρ. Ρηγάκου εις τον εκ Μούσγας Ιωάννην Παν. Πουλάκον προικοδοτών αυτήν με τα κάτωθι είδη:

Έλαιον οκάδες 1.400 (χιλίας τετρακοσίας) - {Είδη Ρουχισμού}.

1^{ov}) 15 χονδρόρουχα. 2^{ov}) 3 κιλίμια. 3^{ov}) 2 σαλίματα. 4^{ov}) 2 βελέτζια.

5^{ov}) 1 λιοπάνα. 6^{ov}) 3 παντανίες. 7^{ov}) 1 πάπλωμα. 8^{ov}) 1 στρώμα

ως προικοσύμφωνο

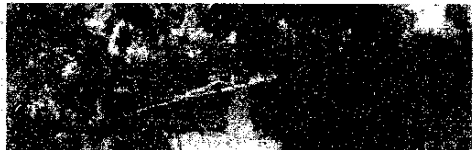
Εγώ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἁγίου Προκοπίου Ἀμίν.
Ἐγὼ ὁ ἐκ Γοράνων Γεώργιος Αθ. Ρηγάκος
υπανδρεύω τὴν κόρην μου Βασιλικήν Γεωρ
Ρηγάκου ἐς τὸν ἐκ Μούσγας Ἰωάννην Παν.
Πουλάκον Προικοδοτών αὐτὴν με
τὰ κάτωθι εἶδη

αι

ς)

101) 20. *Populosa* & *Yucca*
102) 22. *Therapsida*
103) 12. *Exanthema* *viridula* *Centis*

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to the high contrast and low resolution of the scan.

Κωνσταντίνος Γεωργ. Λαμπράκος

Έφυγε και ο τρίτος της παρέας. Ο γνωστός σε όλους ως ο Κώστος ο Λαμπράκος, γεννήθηκε στους Γοράνους στις 29 Φεβρουαρίου 1914.

Ήταν σπουδαίος και αυτοδίδακτος βιολιστής όπως και ο πατέρας του. Από μικρός, όταν άκουγε τον πατέρα του να παίζει σε γάμους και σε πανηγύρια, του άρεσε πάρα πολύ κι ήθελε και αυτός να μάθει να παίζει βιολί. Ο πατέρας του όμως δεν τον άφηνε να παίρνει το βιολί μήπως και του το χαλάσει.

Έτσι, όταν ο πατέρας του έλειπε στα κτήματα, αυτός κατέβαζε το βιολί και προσπαθούσε να παίζει. Κάποια μέρα, καθώς ο πατέρας του γυρνούσε από τα κτήματα, τον άκουσε να παίζει. Ενθουσιάστηκε, γιατί ο γιος του έπαιζε πολύ καλά. Όταν μπήκε μέσα, έκανε πως δήθεν δεν τον είχε ακούσει να παίζει και ούτε τον μάλωσε που του είχε πάρει κρυφά το βιολί. Ο πατέρας του κατάλαβε πως είχε μεγάλο ταλέντο.

Στα δεκαέξι του έκανε το ντεμπούτο του. Αντικατέστησε τον πατέρα του α' ένα γάμο στην Τάρανα. Έπαιξε μαζί με την κομπανία του θείου του, του Βαγγέλη Ρηγάκου γνωστού ως ο Βαγγέλης ο Ρήγας. Τα κατάφερε πολύ καλά και από τότε τον έπαιρναν πάντα μαζί τους. Αργότερα έφτιαξε μια μικρή ορχήστρα με τον Κώστα Σουλειδή στο κλαρίνο και τον Ηλία Εξαρχάκο ή «Τσαγγαράκο» που έπαιζε λαούτο. Για πολλά χρόνια έπαιζαν μαζί σε γάμους, αρραβώνες και πανηγύρια. Έπαιζαν τις απόκριες και σε άλλα γλέντια στην πλατεία των Γοράνων καθώς και στην Κουμουστά. Όταν ο Κώστας Σουλειδής έφυγε στην Αμερική, τον αντικατέστησε ο Γεώργιος Μητράκος από την Άρνα. Πολλές φορές έπαιζαν μαζί με τον Νίκο Φωτάκο και τον Γεώργιο Σαχλά από τα Ανώγεια.

Στους γάμους και στα διάφορα πανηγύρια και γλέντια τις πιο πολλές φορές τους καλούσαν. Αν θα πληρώνονταν ή όχι, γινόταν συμφωνία από την αρχή. Έτσι άλλοι τους πλήρωναν ή αλλιώς ό,τι έβγαζαν από τα τυχερά. Στους χορούς αυτός που χόρευε μπροστά έριχνε χρήματα στα όργανα πάνω στην καρέκλα. Ζητούσε «παραγγελιές» και πολλές φορές τους κολλούσαν χαρτονομίσματα στο κούτελο, τη γνωστή «χαρτούρα», απ' όπου έβγαζαν και τα πιο πολλά!

Όταν πήγε στο στρατό έκανε το νοσοκόμο. Μετά πήγε στην Αθήνα, όπου δούλεψε σε μια αποθήκη με φάρμακα, για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Αυτό ήταν κάτι που τον βοηθούσε, όταν γύρισε στους Γοράνους, γιατί αρκετές φορές βοήθησε κάποιους αρρώστους. Εκτός από καλός βιολιστής, ήταν και καλός αμπελουργός. Είχε πολλά αμπέλια και έφτιαχνε μόνος του το κρασί, άριστης ποιότητας. Επίσης ήταν καλός οικογενειάρχης. Παντρεύτηκε την Ουρανία

Κώστας Λαμπράκος, Κώστας Σουλειδής και Ηλίας Εξαρχάκος στο γάμο του Δημοσθένη Παναγάκου με τη Βασιλική Τσάμπηρα

Παναγάκου και απέκτησε δυο κόρες, την Βασιλική και την Χριστίνα, η οποία ακολουθεί τα βήματά του και είναι μια πολύ καλή δασκάλα μουσικής. Ο Κωνσταντίνος Λαμπράκος απεβίωσε στις 14 Σεπτεμβρίου 2001.

Όρθιοι: Κώστας Λαμπράκος, Γιώργος Μητράκος και Ηλίας Εξαρχάκος. Καθιστοί: Νίκος Φωτάκος, Γιώργος Σαγγιάς. Από το γάμο του Κων/νου Δούκα με τη Βασιλική Παναγάκου.

Ιωάννας Εξαρχάκου-Ρηγάκου Λαϊκή παράδοση

Γιατί λέμε: «*Ο Χάρος κουμπάρος δεν πιάνεται*»;

Κάποτε ένας έπιασε κουμπάρο το Χάρο, Αφού έγινε η κουμπαριά, φάγανε ήπιανε και, όταν έφευγε ο Χάρος, του είπε ο άλλος: «Θέλω, κουμπάρε Χάρε, μια χάρη, Θέλω, προτού με πάρεις, να με ειδοποιήσεις ενωρίτερα για να προετοιμαστώ». «Εντάξει».

Πέρασαν αρκετά χρόνια. Μια βραδιά ξαφνικά ο Χάρος εμφανίστηκε με το δρεπάνι του στον κουμπάρο του. «Τι θες, κουμπάρε;», «Ηρθα να σε πάρω». «Μα τι είχαμε συμφωνήσει, ότι θα με ειδοποιούσες ενωρίτερα, γιατί δεν το έκανες;» «Τι λες, κουμπάρε; Σε ειδοποίησα πολλές φορές». «Πότε;», «Πριν από καιρό δεν σε πονούσαν τα πόδια σου, μετά δεν είχες τσιμπήματα στην καρδιά, πόνους στο στήθος, έπειτα κάτι ζαλάδες, (χοληστερίνη, ζάχαρο, πίεση), δε φούσκωνες; Τι ήταν όλα αυτά, δεν ήταν προειδοποιήσεις, κουμπάρε; »

Έτσι λοιπόν, όταν κανείς νιώθει κάτι τέτοια, λέει: «*Είναι παραγγελιές του κουμπάρου του Χάρου*», ή «*Ο Χάρος κουμπάρος δεν πιάνεται*».

Χρήστου Α. Καπετανάκου
Γράμμα από την Αμερική

Ελληνισμός, μια λέξη, μια φυλή, μια ιστορία. Ένας πολιτισμός που στο πέρασμα των αιώνων όλοι οι άλλοι πολιτισμοί υποκλίθηκαν μπροστά του. Έλληνες, ένας λαός με προτερήματα, αντίληψη, ετοιμότητα. Έλληνες, περήφανος, φιλότιμος λαός, μερακλής, με καημούς, συμπόνια, αγάπη, ένας λαός που στις δύσκολες στιγμές της ιστορίας του κρατά ο ένας τον άλλον και προχωρούν σαν ένας. Και εμείς εδώ σε τούτη τη μεγάλη χώρα, την χώρα της Δημοκρατίας, μιας δημοκρατίας βγαλμένης από τα σπλάχνα των Ελλήνων.

Δεν είμαστε δύο και τρεις, μετράμε πολλές γενιές σ' αυτή τη χώρα που ζούμε, κάμποσα εκατομμύρια. Είμαστε μια μειονότητα με ζηλευτή θέση σε τούτη την χώρα, είμαστε μια εργατική κοινότητα, με τις εκκλησίες, τα σχολεία και ΤΙΣ επιχειρήσεις μας. Είμαστε μια μειονότητα με επιστήμονες, μηχανικούς, τραπεζικούς, εκπαιδευτικούς, επιχειρηματίες, εμπόρους και κάθε άλλο επάγγελμα που βοηθά στην πρόοδο της ζωής.

Έχουμε πλούσιους, μεσαίους, εργάτες, ανθρώπους που δούλεψαν και δεν μπόρεσαν να κάνουν κάτι, γιατί τους βρήκαν αρρώστιες, ατυχίες και έμειναν φτωχοί και με δυσκολία τα καταφέρνουν. Αυτοί οι Έλληνες που έχουν κάποια άνεση να μην κοιτούν από ψηλά τους φτωχούς συμπατριώτες μας, σαν να θέλουν να τους τιμωρήσουν.

Έχουμε τις εκκλησίες μας που μας άφησαν οι παλαιότεροι. Σ' αυτές οι ιερείς μας μάς βάφτισαν, μας μύρωσαν, μαζί με τους δασκάλους μας μάς έμαθαν τα πρώτα γράμματα. Σ' αυτές μας πάντρεψαν, βάφτισαν τα παιδιά μας, σ' αυτές τις εκκλησίες εψάλη ο τελευταίος ασπασμός στους ηλικιωμένους, ακουμπήσαμε ένα λουλούδι πάνω στους δικούς μας νεκρούς να το πάρουν μαζί τους στην αιωνιότητα.

Τώρα εμείς ως Έλληνες πρέπει να αφήσουμε στα παιδιά μας τη γλώσσα μας, τα ήθη και έθιμά μας, τον δικό μας πολιτισμό. Κανένας δεν είναι περισσότερο ή λιγότερο Έλληνας. Όλοι είμαστε Έλληνες χωρίς μικρότητες και εγωισμούς. Μια βέργα μόνη της σπάει εύκολα, ένα μάτσο από βέργες είναι δύσκολο να σπάσει. Η πίστη στη ζωή, στην προκοπή, στην αλληλεγγύη πρέπει να είναι ο δρόμος μας και το φωτεινό αστέρι που θα φωτίζει το δρόμο των παιδιών μας, για να ακολουθούν σωστά το μάλλον τους.

Ένας μετανάστης από τα Καμίνια που διαμένει στις USA

Υ.Γ. Φίλτατε Θόδωρε, το ατύχημα του αρχιτέκτονα Λεωνίδα Στ. Μυλωνάκου με λύπησε ιδιαίτερα. Με τον Αντώνη Σ. Λάσκαρη μπήκαμε στο σχολικό χώρο το 1931-'32. Έφυγε κι αυτός σαν τα άστρα που χάνονται την αυγή.

Έχουμε δορυφορικά κανάλια (EPT, Antena, Mega) και είμαστε ενήμεροι για τα εν Ελλάδι: γκρίνιες στη Βουλή, Αλβανοί στα δικαστήρια, δυστυχήματα με αυτοκίνητα. Η Μίτσα, η γυναίκα μου, ζύνει τα νύχια της για κανά δίμηνο στην Ελλάδα.

Αυτά.

Τάσου Δ. Βολτή

«Από ένα ημερολόγιο»

Αν και μικρό παιδί τότε, θυμάμαι καλά πως η πρώτη γλώσσα που μάθαινα μαζί με τη μητρική, ήταν εκείνη των πουλιών και των δέντρων.

Το μεγάλο πάθος μου για τον μαγικό κόσμο της φύσης, το διαισθανόμουν, με οδηγούσε αλάθητα σε γνωριμία μαζί της. Ζούσα τότε στη γήινη Εδέμ του χωριού μας, στα πόδια του περίφημου Ταύγετου. Φθινόπωρο, χειμώνα, άνοιξη ή καλοκαίρι, οι ψίθυροι της ζωής ξεχύνονταν από μύρια στόματα. Καθόμουν στις όχθες με τις πυκνές

αλυγαριές εκεί δίπλα από το ποτάμι μας και κάρφωνα αμίλητος το βλέμμα, παρατηρώντας επάνω στο διάφανο νερό τα πεσμένα φύλλα των πλατανιών, έτσι όπως τα παράσερνε στο διάβα του το ήρεμο ρεύμα, πιασμένα λες το ένα από τ' άλλο, να ταξιδεύουν.

Να πω ότι άκουγα και τον σιγαλό ψίθυρο του αποχαιρετισμού, δεν θα είναι της φαντασίας μου. Μαγνήτιζε αυτός ο ψίθυρος την ψυχή, το είναι μου. Έμοιαζε με γλυκό νανούρισμα, καθώς το τραγουδούν καλόγνωμα αερικά. Έτσι γίνεται! Όταν είσαι παιδί, όλα, μα όλα, φαντάζουν χαρούμενα, μαγικά, αμόλυντα. Πλημμυρίζει μέσα σου η ζωή και ξεχύνονται μπρος στα παιδικά μάτια οι ομορφιές του κόσμου. Και μόνο αυτές βλέπεις.

Η παιδική αθωότητα ξεχειλίζει από απλά αισθήματα. Γιατί η επικοινωνία της ψυχής με τη φύση, ζωντανά και άψυχα, φανερώνει την πλημμυρίδα της καρδιάς και τη λαχτάρα για τη ζωή. Νιώθεις την εσωτερική ανάγκη ν' αγκαλιάσεις όσα περισσότερα γίνεται. Τα παιδικά μάτια βλέπουν στον καθρέφτη της φύσης μόνον τη χαρά της ζωής. Απουσιάζει από τις παιδικές ψυχές ο πόνος. Αυτός ο αιώνιος δημιουργός της τέχνης, της ηθικής και της θρησκείας. Άγνωστος; σε μας, δεν ερχόταν τότε να θυμίσει το φθαρτό της πρόσκαιρης υπάρξής μας. Γιατί ήταν η ηλικία, που ακόμη δεν την είχε αγγίξει το σπέρμα του κακού.

Αλίμονο! Δεν μένουμε πάντα παιδιά! Και το μέγάλωμα ακολουθεί διαφορετική πορεία. Έρχεται η σκληρή πραγματικότητα, η διαφορετική όψη του κόσμου. Και παύεις να είσαι παιδί. Μα και τότε ακόμη, όχι λες, δεν έχουν χαθεί τα πάντα. Κι όπως σκέπτεσαι διαφορετικά, οι παιδικές αναμνήσεις περνούν από το χωνευτήρι της μνήμης και, ευτυχώς, διαπιστώνεις με ανακούφιση πως όχι, δεν έσβησαν όλα όσα αγάπησες. Και είναι αρκετά εκείνα που μένουν αναλλοίωτα, για να θυμίζουν τα μαγικά, τα ευτυχισμένα χρόνια της αλλοτινής εκείνης αναζήτησης. Και τότε θυμάσαι. Βιώματα μοναδικά, αν και πολλά σαν σε μυθοπλασίες της παιδικής φαντασίας, ζωντανεύουν, παίρνουν υπόσταση και τα ζεις ως πραγματικά. Γιατί δεν στέργεις ν' αποχωριστείς την παιδικότητά σου. Και γίνεσαι το παιδί εκείνο του τότε, όπου δεν γνώριζε τι είναι φθαρτό, αφού κι ο θάνατος ως ένοια στην παιδική σκέψη ήταν άγνωστος! Το ότι υπήρχε, το θύμιζε που και που η αναχώρηση του εκατοχρονίτη παππούλη, που ως γεγονός γρήγορα ξεχνιόταν κι αυτό!

Και ξαναφέρνω στη μνήμη το ποτάμι μας, τη Ρασίνα, τις δασωμένες πλαγιές του βουνού μας, τα πλάσματα της δημιουργίας. Όλα, μα όλα, τα νιώθαμε τότε να κυλούν στον ακατάληπτο χρόνο, σε μια αδιάκοπη ροή, όπως το αίμα στις αρτηρίες μας. Η σκέψη απέρριπτε τους συμβιβασμούς. Ήταν αδύνατον να δεχτείς -γιατί δε θα το άντεχες- πως κάποτε αυτός ο μαγικός κόσμος θα άλλαζε. Πού καιρός για τέτοιες ανασφάλειες!

Μα πέρασαν τα όμορφα χρόνια. Ήλθε κάποτε και το απρόσμενο. Άλλαξε το μαγικό πρόσωπο του κόσμου εκείνου και μαζί του άλλαξε η απλότητα και η φυσική ομορφιά. Ήλθε ο πόλεμος. Χάνονταν οι άνθρωποι και μαζί τους λες και η ίδια η φύση ακολουθούσε τη μοίρα της φθοράς. Και σαν αντικρίζεις μια τέτοια σκληρή πραγματικότητα μέσα από τη σύνθεση ενός κόσμου διαφορετικού από εκείνον που έζησες, ε, τότε είναι που στέκεσαι βουβός και ξαφνιασμένος. Γιατί το έργο αυτό είναι δικό σου, είναι από τον ίδιο τον άνθρωπο.

Χάνονται λες τα λευκά πουλιά των παιδικών σου χρόνων. Και τι απομένει πλέον; Η σκέψη τυραννική, να παλεύει βουβά, σπαραχτικά για να δεχτεί αυτό, το τόσο διαφορετικό! Και σκέπτεσαι: Λοιπόν! Χάθηκαν τα πάντα; Προφτάνουμε άραγε να σώσουμε ό,τι απομένει από τον απερχόμενο αφανισμό;

Μήπως δεν φτάνει ως εμάς η λαχανιασμένη φωνή της φύσης, που απεγνωσμένα καλεί πριν από τον χαμό της;

Υπάρχει ακόμη ελπίδα;

Αυτό το χρέος της αναζήτησης και της ευθύνης σου θυμίζει κάθε τι ωραίο που κάποτε αγάπησες. Γιατί τα παιδικά βιώματα, και τότε ακόμη, γίνονται η αντίσταση και σε καλούν να τολμήσεις. Έχεις μια υποχρέωση. Ν' αντισταθείς. Να βρουν και τα παιδιά που έρχονται τη χαρά της ζωής.

Παναγιώτη Γεωργ. Μανδραπήλια

Πεζοί ρυθμοί, «Για το ΝΑΙΡΩ»

Η πρόταση ιδιώτη για κατασκευή υδροηλεκτρικού εργοστασίου στη Ρασίνα κίνησε το ενδιαφέρον του κοινού και εκφράστηκαν απόψεις, άλλες θετικές κι άλλες αρνητικές. Στον απόηχο του γεγονότος κινείται και η σάτιρα.

Καταλαβαίνω, φίλοι μου, την εύλογή σας απορία,
γιατί το συντακτικό εκακοποίησα και την ορθογραφία.

Αυτό το μηχανεύτηκα και τό 'βαλα σ' ενέργεια,
για να κεντρίσω τη δική σας περιέργεια.

Γιατί η αδιαφορία μας για το νερό,
είναι κάτι το απίστευτο, κάτι το τρομερό.

Φαίνεται όμως ότι αρχίσαμε να βάζουμε μυαλό
αφού τα πόδια στηλώσαμε στο υδροηλεκτρικό.

Υδροηλεκτρικό και φράγματα αυτά να γίνουν όλα,
όχι όμως εν στενώ, στο γόνατο και στ' άρπα - κόλα.

Το νερό φαίνεται ότι δεν μπήκε μόνο στην πολιτική,
αλλά και αίτηση έκανε να μπει στην διαπλοκή.

Είμαι σίγουρος ότι λευκή νερο-επιταγή δεν θα δώσουν οι Ξηροκαμπίτες
και γενικότερα όλοι οι ορθώς σκεπτόμενοι Φαρίτες.

Αν αδιαφορήσουμε και πούμε δεν μας μέλει
τον Δήμο μας θα κάνουμε 'να ξέφραγο αμπέλι.

Ο ακρογωνιαίος λίθος σε μια δημοκρατία
είναι η ελεύθερη έκφραση και η πολυφωνία.

Σοβαρές πρέπει να γίνουν δημόσιες συζητήσεις,
ν' ακουστούν προτάσεις, να γίνουν ερωτήσεις

Και οι κάτοικοι απ' όλου του Δήμου τα χωριά
τις απόψεις τους να πουν για τα νερά.

Όλοι οι υποψήφιοι στις προεκλογικές τους ομιλίες
στο νερό ν' αναφερθούν συγκεκριμένα κι όχι μ' αοριστίες.

Να μας πουν τις νεροσκεψεις τους, τα νερο-σχέδιά τους,
ήγουν να μας εκθέσουνε τα νερο-προγράμματά τους.

Η απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου για το υδροηλεκτρικό ήταν σωστή
και πρέπει απ' όλους τους καλόπιστους να χειροκροτηθεί.

Πολύ δε περισσότερο που ήταν παμπηφεί
και ελπίζω ότι δεν ήτανε φούσκα προεκλογική.

Εγώ σοβαρό θέμα έθιξα μ' ένα αστείο τρόπο
και ελπίζω τα γραφόμενα να πιάσουν λίγο τόπο.

20 Οκτωβρίου 2002

Της Αγοράς

Σάββατο βράδυ άρμεξε για τελευταία φορά τα γίδια. Κυριακή πρωί στο Ξηροκάμπι και απ' εκεί με το αυτοκίνητο του Γεωργιλή κατ' ευθείαν στο αεροδρόμιο της Αθήνας για τις ΗΠΑ. Για να μην τα πολυλογάμε, τρίτη μεσημέρι βρέθηκε στο εστιατόριο, ρέστοραντ το λέγανε εκεί, ενός γνωστού καταγόμενου από την Καλαμάτα. Στο υπόγειο αυτού του μαγαζιού θα έπιανε δουλειά πλένοντας πιάτα. Μια σερβιτόρα Αμερικανίδα τον λιμπίστηκε και ζήτησε από τ' αφεντικό, τον μπόση δηλαδή, να της επιτρέψει να φιλοξενήσει το ωραίο εικοσάχρονο παλικάρι από την Ελλάδα σπίτι της

Την άλλη μέρα η κοπέλα ρωτήθηκε πώς πέρασε, κι εκείνη στάθηκε και τα εξιστόρησε με το νι και με το σίγμα. Περίεργα πράγματα δηλαδή είπε η κοπέλα. Δεν μπορούσε να το εξηγήσει. Συμπεριφορές αλλόκοτες. Το και το. Ο νεαρός, πέρα από την επίδοση του που μετρήθηκε σε δεκάδες, έκανε περίεργες κινήσεις μορφασμούς αλλιώςικούς. Κανείς δεν μπορούσε να εξηγήσει το πρωτάκουστο γεγονός. Τα χάσανε όλοι. Μυστήρια πράγματα. Ο ιδιοκτήτης του ρέστοραντ, άνθρωπος που του αρέσανε τα αστεία, βάλθηκε να εξιχνιάσει το θέμα. Πήρε στο τηλέφωνο το συγχωριανό του νεαρού μετανάστη, αυτόν δηλαδή που έφερε το νεαρό στο μαγαζί να δουλέψει. Και το μυστήριο λύθηκε αμέσως. Ο συγχωριανός του λεβέντη λοιπόν, που και αυτός είχε γίδια στην Ελλάδα, άκουσε με προσοχή όλα τα διατρέξαντα και, με όλη τη σοβαρότητα που απαιτούσε το θέμα, απεφάνθη κατηγορηματικά: «Μουκούραε ο κερατάς»!!*

Στο Τορόντο, πριν από τριάντα χρόνια περίπου. Όπως παλιά λέγαμε στην Τρίπολη λόγου χάρι' τόσο μίκρυνε ο κόσμος. Ένας συγχωριανός μας είχε πάει να δει τα αδέρφια του και, αν μπορέσει, να μείνει και αυτός εκεί να δουλέψει. Τις πρώτες μέρες τα αδέρφια του τον πήγανε να δει τους συγγενείς και τα αξιοθέατα. Αυτός όμως δεν έμεινε ικανοποιημένος. Αλλιώς ήταν μαθημένος. Δεν ευχαριστιόταν με τίποτα. Ο νους του ήταν στο χωριό, στην αγορά, στο σπίτι, στους γνωστούς ανθρώπους που τους καταλάβαινε και τον καταλαβαίνανε. Τι δεν κάνανε τα αδέρφια του να τον πείσουν. Αδύνατον όμως. Τέλος, πήγανε σε μια ψησταριά ενός συγχωριανού, ο οποίος είχε κιόλας προκόψει, για να του εξηγήσει. Και αυτός, αντί να του τα πει μαλακά, να τα φέρει ρόδινα, στάθηκε και του 'πε όλη την αλήθεια.: «Εδώ χρειάζεται πολλή δουλειά. Νύχτα μέρα, αλλιώς δεν κάνεις χαίρι και προκοπή». «Εγώ», του λέει ο αθεόφοβος, «δεν έχω σταματήσει από τότε που πάτησα το πόδι στον Κανάδα». Έτσι πρόφερε την λέξη και συνέχισε: «δεν έχω κάτσει ούτε Χριστού, ούτε Λαμπρή, ούτε Αε Λιός». Αυτό ήτανε. Αυτό το τελευταίο αναστάτωσε τον συγχωριανό μας, ο οποίος μονολόγησε: «Ούτε Αε Λιός! Τι είναι εδώ, ρε; Σε τι Θεό πιστεύουνε;» Και πήρε την απόφαση να γυρίσει πίσω στο χωριό.

Μας το 'λεγε προχτές κάτω από την πλατάνα στην πλατεία, πίνοντας το καφεδάκι του και συμπλήρωσε: «γύρισα πίσω και δεν το μετάνιωσα ποτές».

B. H. X + H. Γ Μ.

* Η κατανόηση της συμπεριφοράς του νεαρού συμπατριώτη, ο οποίος τίμησε το ελληνικό όνομα στην ξένη, απαιτεί γνώση του γλωσσικού ιδιώματος της περιοχής

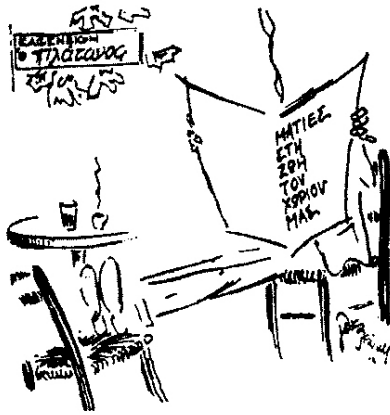
Στο αγαπημένο μου παιδί

Παιδάκι μου,
Μέρα και νύχτα περπατώ
και τη φωνή σου δεν ακώ.
Όσες ραχούλες κοιτάξα, σ' Ανατολή και Δύση,
δεν είδα το παιδάκι μου να με παρηγορήσει.
Μες στη φτωχή καρδούλα σου αγάπη είχες μόνο,
που κράτησες σαν τον Χριστό την πίκρα και τον πόνο.
Απόστολο σε λέγανε και πάντα θα σε λένε
τα βουρκωμένα μάτια μου που κάθε μέρα κλαίνε.
Αγόρι μου, λεβέντη μου, μικρό μου αγγελούδι,
ο πόνος μου και η χαρά δεν γίνονται λουλουδί.
Πολύ μικρό μου έφυγες από την αγκαλιά μου
όσο ψηλά κι αν βρίσκεσαι θα σε θωρώ κοντά μου.
Δε σκέφτηκες τα αδέρφια σου, τη μάνα, τον πατέρα,
τους άφησες ολομόναχους και κλαίνε νύχτα - μέρα.
Τέσσερα χρόνια πέρασαν, και δε σε ξαναείδα
μόνο στα όνειρά μου έρχεσαι, και φεύγεις μ' ένα βήμα.
Κανένας δε σε ξέχασε κι όλοι σε θυμούνται,
τη ραγωμένη τους καρδιά την κάνεις και λυπούνται.

*Θα σε αγαπώ πάντα
Η μανούλα σου Α. Χ*

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της έκδοσης της «Φάριδος»: Σταύρ. Καλκάνης 40 €, Δημ. Μανιάτης 5€, Παναγ. Σταρόγιαννης 3€, Σπ. Τεκوشς 5€, Πέτρ. Εξαρχάκος 5€, Παναγ. Δούκας 5€, Σούλα Παναγάκου 5€, Γεώργ. Μεροπούλης 5€, Ευδ. Διαμαντάκου 10€, Παναγ. Μανδραπήλιας 5€, Γεώργ. Νικολακάκος 5€, Μιχ. Αλεξάκης 5€, Ιωάν. Νικολακάκος 5€, Γεώργ. Νικολακάκος 5€, Γεωργ. Τάρταρη 5€, Τάσος Τζαωέτος 5€, Παναγ. Χριστακάκος 4€, Ηλ. Μανιάτης 5€, Βασ. Εξαρχάκος 5€, Δημ. Ξηροπόδης 5€, Παναγ. Κονίδης 5€, Ζώης Πήλιας 5€, Χρήστ. Κονίδης 5€, Γεώργ. Μιχαλάκος 10€, Σούλης Μαστοράκος 5€, Παναγ. Αρμπουζής 10€, Ηλ. Μανιατάκος 5€, Αριστεά Κατσουλάκου 5€, Χρήστ. Παπαδάκος - Σταύρ. Παπαδάκος - Ελ. Παραμυθιώτη 30€, Αιδεσ. Γεώργ. Λάτσης 10€, Ξανθή Κοκκορού 5€, Σταύρ. Σαραντάκος 8€, Χρήστ. Φεγγαράς 20€, Αντ. Κανελλής 5€, Σταύρ. Μυλωνάκος 10€, Παν. Καψάλη - Δογατζή 10€, Στρατής Σταρόγιαννης 15€, Γεωργ. Δριμπέλας 10€, Δημ. Βουραζέλης 10€, Παν. Καλότυχος 20€, Ελένη Χρυσικού 10€, Λάμπρος Σακελλαριάδης 30€, Δήμητρα Σταθοπούλου 20€, Ευγ. Κονίδη σύζυγος Παντελή 20€, Ματίνα Πουλακάκου 10€, Γεωργία Σπαθανά 20€, Νέλλη Αγγελάκου 50€.

Τα νέα μας

Εηροκάμπι

Γεννήσεις: Το ζεύγος Δημήτριος Μανωλάκος και Μαριέττα Πιερρουτοάκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παναγιώτης Κρίγκας και Αντωνία Κυριακάκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Μιχάλης Κρίγκας και Σταυρούλα Κυριακάκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Προκόπης Κονίδης και Γεωργία Ματζαβράκου απέκτησε δίδυμα κορίτσια. Το ζεύγος Κων/νος Κονίδης και Σοφία Δρογκάρη απέκτησε κορίτσι.

Γάμοι: Η Χρύσα Δρομάζου παντρεύτηκε τον Αθανάσιο Μιχαλάκο του Νικολάου. Η Μίκα Μανδραπήλια του Παναγιώτη παντρεύτηκε τον Νικόλαο Βέργη. Η Ιφιγένεια Π. Καρυώτη παντρεύτηκε το Σταύρο Θ. Κατσουλάκο.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεωργία Διαμαντάκου χήρα Ηλία 86, Σταύρος Λεονταρίτης του Παναγιώτη ετών 90, Κων/νος Πήλιας του Παύλου ετών 71, Γεώργιος Κονίδης του Νικολάου ετών 67, Ιωάννης Χριστόπουλος του Χρήστου ετών 89, Αικατερίνη Κληρονόμου του Χρήστου ετών 78, Γεώργιος Χρυσικός (Γιωργιλής) του Χαραλάμπη ετών 68, Κυριάκος Συκιώτης του Σταύρου ετών 93.

Παλαιοπαναγιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Νίκη Γκολέμη χήρα Βρασίδα ετών 88, Ηλίας Σαχλάς του Αριστείδη ετών 77, Ευάγγελος Σμυρνιός του Κων/νου ετών 81, Κων/να Στυλιανοπούλου χήρα Διονυσίου ετών 74, Νίκη Καλογεροπούλου του Γεωργίου ετών 87.

Ανώγεια

Γεννήσεις: Το ζεύγος Δημήτριος Χριστοφιλάκος και Παναγιώτα Αναστασοπούλου απέκτησε κορίτσι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Κων/νος Μανούσος του Ιωάννη ετών 79, ιερέας Παναγιώτης Σταθάκος του Δημητρίου ετών 75; Δήμητρα Γρηγοριάδου του Θεοδοσίου ετών 78.

Λευκόχωμα – Κυδωνιά

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Κων/νος Καράμπελας του Λεωνίδα ετών 80.

Γοράνοι

Γεννήσεις: Το ζεύγος Γεώργιος Ζερβούλιας και Σουζάνα Θεοδορίδου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Πέτρος Χρυσικός και Πολυξένη Κατσάκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ευστράτιος Κοκκορός και Σταυρούλα Χατζάκου απέκτησε κορίτσι, το οποίο έλαβε το όνομα Μαρία - Ηρώ.

Άρνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Τσαμασίρος του Χρήστου ετών 67, Δήμητρα Καράμπελα του Ανδρέα ετών 75.

Ποταμιά

Γεννήσεις: Το ζεύγος Παναγιώτης Κωνσταντάκος και Μαρία Καρκαμπάση απέκτησε αγόρι.

Πολοβίτσα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ευγενία Ξανθάκου του Χρήστου ετών 76, Αντώνιος Μονιός του Ηλία ετών 86, Ιωάννης Νικολακάκος του Νικολάου ετών 70.